

DOSSIERTÈCNIC

FORMACIÓ I ASSESSORAMENT AL SECTOR AGROALIMENTARI

N43

RACES AUTÒCTONES (I)

Juny 2010

P03 Les races autòctones catalanes **P05** Races bovines **P05** Vaca Bruna dels Pirineus **P10** Vaca de l'Albera **P13** Vaca Pallaresa **P17** Races ovines **P17** Ovella Ripollesa **P21** Ovella Xisqueta **P26** Ovella Aranesa **P31** Cabra Blanca de Rasquera **P36** L'Entrevista



ruralCat

La comunitat virtual agroalimentària
i del món rural

www.ruralcat.net



Generalitat de Catalunya
**Departament d'Agricultura,
Alimentació i Acció Rural**
www.gencat.cat/dar





PRESENTACIÓ



Manel López-Béjar

Degà de la Facultat de Veterinària
Universitat Autònoma de Barcelona

La publicació d'aquest dossier és una constatació dels esforços col·lectius que es realitzen al nostre país per preservar el patrimoni genètic de les nostres races autòctones.

A més, preservar la biodiversitat és preservar patrimoni cultural. En aquest dossier es presenten races ovines i de vaquí que són exponents de la gran biodiversitat existent a les nostres comarques.

La biodiversitat és un bé vital per mantenir l'equilibri mediambiental, cultural i socioeconòmic del planeta. Evolutivament, l'extinció d'espècies i races és un procés natural, espontani i continu que ha comportat la desaparició, però també de forma compassada l'aparició, de moltes espècies i races. No obstant, l'acció de l'home ha accelerat de forma molt marcada el procés d'extinció en els darrers segles. Les principals accions antropogèniques contra la biodiversitat són la pèrdua o fragmentació de l'hàbitat, la sobreexplotació d'algunes espècies, la introducció d'espècies exòtiques i de malalties, la contaminació de l'aigua, la terra i l'aire, i finalment el canvi climàtic. No obstant, la conscienciació actual per la necessitat de preservar la biodiversitat ha permès endegar diverses accions que es desenvolupen tant in situ, mantenint ambients estables i permetent tenir poblacions d'animals saludables i reproductors, com ex situ, amb el manteniment de sistemes ramaders alternatius, desenvolupament de tecnologies de reproducció assistida, establint bancs de germoplasma, entre altres accions. Malgrat els esforços, la situació de moltes espècies i races és molt delicada; el 24% dels mamífers pot ser considerat com amenaçat.

La importància de la ramaderia al nostre país està fora de dubte. L'àmbit agroalimentari és el primer sector de l'economia catalana amb una facturació de més de 18.000 M €/any. Fins els darrers anys, les

condicions del mercat i de l'estructura productiva a nivell europeu han portat a què les granges comercials del nostre país hagin evolucionat a sistemes intensius de producció, amb un descens marcat del nombre d'explotacions, però mantenint el nombre d'animals total, amb la qual cosa s'incrementa el nombre d'animals per explotació. El ramader ha evolucionat com a professional, amb exigència de qualitat, amb inquietud per millorar, i anteposant el tractament preventiu per davant del curatiu. En moltes ocasions, el ramader està cercant un producte diferenciat, de qualitat i provant de desenvolupar un sistema de producció respectuós amb el medi ambient i amb les tradicions, per donar resposta a les noves demandes de la societat.

Les races autòctones tenen habitualment una millor adaptació al seu hàbitat, als recursos existents i una més eficient transformació d'aquests recursos, en harmonia amb el seu medi natural. L'ús racional i sostenible de races autòctones pot donar compliment a diverses necessitats com són la preservació de la fauna autòctona i de la biodiversitat, però també permetre el desenvolupament socioeconòmic de la zona, a més de preservar tradicions culturals vinculades a la ramaderia.

Les accions encaminades a la conservació de la biodiversitat no poden ser només accions individuals aïllades, han de ser accions concertades des de diverses perspectives i incloent a tots els agents involucrats, des de l'administració, la implicació de la qual és cabdal, fins al propi ramader, que generalment és el primer actor que es convenç i s'involucra activament en el procés. La preservació de la biodiversitat és un deure de tots plegats, institucions, col·lectius, investigadors, etc.

Perquè un pla de preservació sigui efectiu es fa necessària una primera fase de caracterització de la raça o espècie, és a dir l'adquisició de coneixement sobre les seves característiques diferenciadores, les fases següents serien les de conservació pròpiament dita i finalment la de millora de la situació específica. No tan sols la preservació de la biodiversitat és important sinó que l'ús sostenible de la fauna ha de tenir-se en compte per al desenvolupament de la regió. Per a l'èxit dels plans de preservació de biodiversitat animal aquests han de ser models multidisciplinars, on adquireixen importància els actors locals, veterinaris, biòlegs, experts en medi ambient, economistes, sociòlegs, etc.

Es presenta un DOSSIER TÈCNIC del tot necessari per a la divulgació de les races autòctones del nostre país, per tal que es coneguin millor les característiques de la nostra fauna autòctona i, per tant, contribueix a la conservació de la biodiversitat.

Dossier Tècnic. Núm. 43 "LES RACES AUTÒCTONES (I)".

Juny de 2010

Edició

Direcció General d'Alimentació,
Qualitat i Indústries Agroalimentàries.

Consell de Redacció

Joan Gené Albesa, Ramon Lletjós Castells, Joaquim Porcar Coderch, Jaume Sió Torres, Elisabet Cardoner Martí, Joan Barniol Garriga, Agustí Fonts Cavestany (IRTA), Santiago Riera Lloveras (Prensa), Joan S. Minguet Pla, Francesc Alcoverro Pedrola i Josep M. Masses Tarragó.

Coordinació

Josep Maria Masses Tarragó.

Producció

Teresa Boncompte Ribera, Josep Maria Masses Tarragó i Annabel Teixidó Martínez.

Correcció i assessorament lingüístic

Joan Ignasi Elias Cruz.

Grafisme i maquetació

What's On

Impressió

Ediciones Gáficas Rey, S.L.
Paper 50% reciclat i 50% ecològic.

Dipòsit legal

B-16786-05
ISSN: 1699-5465

El contingut dels articles és responsabilitat dels autors. DOSSIER TÈCNIC no s'hi identifica necessàriament. S'autoritza la reproducció total o parcial dels articles citant-ne la font i l'autor.

DOSSIER TÈCNIC es distribueix gratuïtament. En podeu demanar més exemplars a l'adreça: dossier@ruralcat.net

Departament d'Agricultura, Alimentació i Acció Rural
Gran Via de les Corts Catalanes, 612, 4a planta
08007 - Barcelona
Tel. 93 304 67 45. Fax. 93 304 67 02
e-mail: dossier@ruralcat.net

Més recursos, enllaços i versió electrònica al web de RuralCat:
www.ruralcat.net

Foto portada:

Ramat d'ovelles ripolleses
Autor: G. Caja

LES RACES AUTÒCTONES CATALANES



Foto: Corderes de raça Xisqueta. Autor: ECA Vallfogona de Balaguer

Les races autòctones catalanes són races d'animals domèstics que tenen una identitat genètica i unes característiques morfològiques específiques.

Es consideren races autòctones catalanes aquelles races incloses en el Catàleg de la FAO i reconegudes com a tals en el Catàleg de Races Autòctones d'Espanya i que són originàries de Catalunya.

A Catalunya, hi podem trobar les races autòctones següents:

- **Èquids:** Ase català i Cavall Pirinenc català.
- **Vaquí:** Bruna dels Pirineus, vaca de l'Albera i vaca Pallaresa.
- **Oví:** Ripollesa, Xisqueta i Aranesa.
- **Cabrum:** Cabra Blanca de Rasquera.
- **Aus:** gallina del Prat, gallina Empordanesa,

gallina Penedesenca i oca Empordanesa.

- **Gossos:** Gos d'atura català.

No totes aquestes races es troben en la mateixa situació: les ovelles Ripollesa i Xisqueta i la vaca Bruna dels Pirineus tenen uns efectius suficients i s'integren en explotacions competitives. D'altres, com la vaca Pallaresa, estan en una situació de difícil recuperació.

Les races autòctones tenen uns grans valors, i no solament pel que representen de record viu per a la nostra història i cultura. Pertanyen, generalment, a troncs genètics molt allunyats de les races industrials i, per tant, són dipòsit d'una *diversitat genètica* que cal preservar.

En ser explotades majoritàriament en règim extensiu, en pastoreig, constitueixen la base ideal per a l'establiment i la preservació de sistemes



Les races autòctones, en ser explotades en règim extensiu, constitueixen la base ideal per a l'establiment i la preservació de sistemes sostenibles de producció ramadera i contribueixen al manteniment d'ecosistemes de gran valor paisatgístic i ecològic.



Cal remarcar la gran qualitat dels productes que es poden obtenir de l'explotació de les races autòctones catalanes.

sostenibles de producció ramadera, i contribueixen de forma destacada al manteniment d'ecosistemes de gran valor paisatgístic i ecològic.

Representen la millor possibilitat per a l'aprofitament econòmic de recursos de baixa qualitat o terrenys de menys productivitat. En canvi, les races millorades, d'elevades produccions, exigeixen també unes excel·lents condicions de maneig i alimentació per demostrar les seves qualitats i, en ambients no tan favorables, o no rendeixen econòmicament o, fins i tot, són incapaces de sobreviure.

Per últim, cal remarcar la qualitat dels productes que es poden obtenir de la seva explotació, els quals presenten valors diferencials que els po-

den permetre d'obtenir un preu superior que faci possible la seva explotació econòmica.

Malgrat tot, alguns dels problemes que es presenten per a obtenir la valoració de les races autòctones són:

Algunes races autòctones estan molt adaptades al territori però són menys productives, per la qual cosa no tenen cabuda en els sistemes de producció més intensius i en alguns casos han estat desplaçades i reduïdes a efectius testimonials o totalment eliminades, com és el cas del porc vigatà.

L'escàs nombre d'efectius d'algunes races no permet una adequada comercialització dels productes i, en molts casos, determina una consanguinitat tan elevada que pot comportar la degeneració i la desaparició de la població.

És per això que cal fomentar els programes de conservació de les races i aconseguir l'augment del seu cens o evitar-ne l'extinció.



Emma Rodríguez Ledesma

Responsable de Produccions Lleteres i Extensives
 Servei de Producció Ramadera
 Departament d'Agricultura,
 Alimentació i Acció Rural
emma.rodriguez@gencat.cat



Foto: Xisquetes. Autor: ECA Vallfogona de Balaguer



Foto: Vedelles de raça Bruna. Autor: ECA Vallfogona de Balaguer

RACES BOVINES



Foto: Vaques de raça Bruna pasturant al Berguedà. Autor: Jesús Piedrafita

VACA BRUNA DELS PIRINEUS

01 Origen

Les primeres importacions de bestiar d'origen suís es van fer a la Val d'Aran l'any 1880, encara que les fonts escrites daten del 1922. Aquests animals es van fusionar amb la vaca del país per donar animals de triple aptitud. Al 1920 ja es va celebrar el primer concurs de bestiar schwitz a la Seu d'Urgell, organitzat per la Mancomunitat de Catalunya. Posteriors importacions als anys 20 i 60 del segle passat van consolidar la raça. A la dècada dels 80 ramaders de diferents comarques van reorientar cap a la producció de carn aquests animals i van començar les primeres accions de selecció en aquest sentit. Es van crear diverses associacions comarcals que es van cristal·litzar en l'actual Federació Catalana de la Vaca Bruna dels Pirineus (FEBRUPI), la qual es va constituir l'any 1990. Aquest mateix any el DARP va promulgar l'ordre de creació del Llibre genealògic de la raça (DOGC núm. 1344 de 17.9.1990, Ordre de 24.8.1990), així com el reglament que el regeix (DOGC núm. 1349, de 1.10.1990, Resolució de 10 de setembre de 1990).

02 Distribució geogràfica i censos

El cens de la raça es calcula al voltant de 1.000 mascles i 30.000 femelles, de les quals aproximadament unes 5.700 es trobaven en control

de rendiments l'any 2008. Les comarques a les quals pertanyen es representen en la figura 1. Aquest gràfic mostra que la Bruna ocupa principalment les àrees pirinenques i prepirinenques de Catalunya.

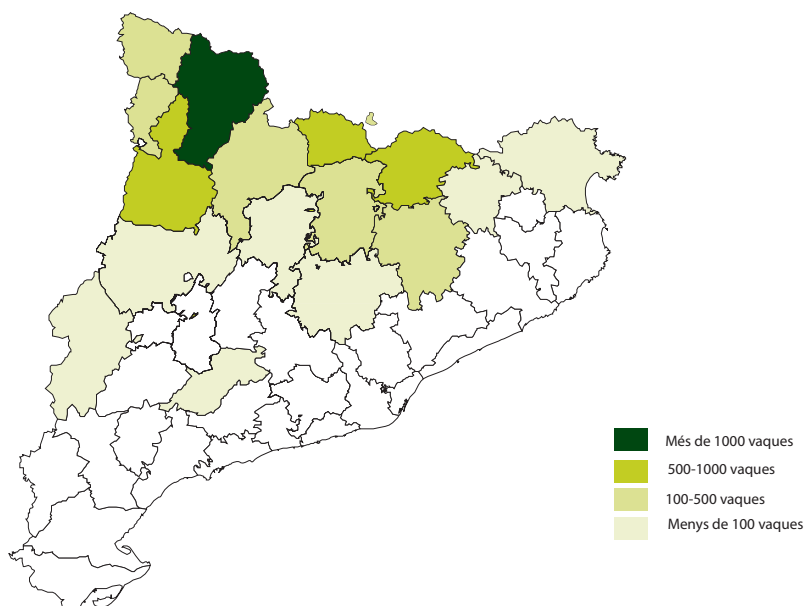


Figura 1. Distribució comarcal de les vaques en control de rendiments



Al Centre de Testatge de Bon Repòs es fa un seguiment de 40-50 toros joves per any. Es valoren el creixement, la conversió d'aliments, les aptituds càrnies per apreciació visual, l'estàndard racial i la seva aptitud reproductiva.

03 Descripció de la raça

La Bruna dels Pirineus pertany al tronc alpí. Són animals de proporcions harmòniques i eumètriques amb tendència longilínia. Les femelles pesen de 550 a 600 kg i tenen una alçada a la creu de 140 cm, mentre que els mascles arriben a pesar 1.000 kg. El cap presenta un front ample i pla, i orelles de mida grossa amb molts pèls blanquinosos a la part interna. Les banyes solen ser en forma de lira baixa, de secció rodona, de color blanquinós i amb punta negra. El coll és recte i de llargada mitjana en les femelles i més curt i lleugerament convex a la línia superior en els mascles. Tenen el pit ample i profund i costelles planes, amples i ben arquejades; la creu és poc elevada, poc marcada i ampla. Els lloms rectes i amples, moderadament llargs. La gropa està ben desenvolupada, amb una inserció de la cua ben marcada. Els testicles han de ser ben desenvolupats mentre que el braguer ha de tenir volum mitjà i ben implantat, amb els mugrons proporcionats. Els ossos, lligaments i articulacions estan ben definits. La capa ha de ser de color bru, sovint amb degradacions cromàtiques en els ulls, morro, aixella, braguer i línia dorsal.

S'explota per a la producció càrnia en règim extensiu. És rústica, bona pasturadora i de precocitat mitjana. El sistema de producció és de tipus vall – port, basat en l'aprofitament de prats i farratges; la baixa càrrega ramadera el cataloga com a típicament extensiu, amb una distribució de parts que segueix el cicle de producció de farratges. Es tracta de ramaderies familiars en les quals la major part dels ramaders ho són a títol principal. Les aptituds productives, reproductives i de qualitat de la canal són molt rellevants, tal i com s'aprecia a les taules.



Foto: Vaca Bruna amb vedell. Autor: Jesús Piedrafita

	Mascles	Femelles
Pes naixement (kg)	45,4	42,1
Pes deslletament (kg)	227,1	216,7
Edat deslletament (dies)	177,0	186,9
Parts assistits pel ramader (%)	5,8	2,8
Parts assistits pel veterinari (%)	2,4	0,8
Edat al primer part (dies)	1024	
Interval entre parts (dies)	397	
Durada de la vida productiva (anys)	9	

Taula 1. Mitjanes reproductives i productives

Edat al sacrifici (dies)	380,6
Pes al sacrifici (kg)	541,6
Quant mitjà diari (kg)	1,63
Pes de la canal (kg)	329,0
Rendiment de la canal en calent (%)	60,7
Conformació (SEUROP)	11,2 (U)
Greix de cobertura (1-15)	6,7

Taula 2. Rendiment mitjà a l'engreix i qualitat de la canal de mascles (Projecte FAIR CT 95-0702)



Foto: Toro jove de raça Bruna. Autora: Marta Fina



Foto: Centre de testatge de Bon Repòs. Autora: Marta Fina

04 Situació actual: Programa de millora

L'any 1989 es va decidir com a **objectiu global de selecció** l'obtenció d'una raça bovina de carn rústica amb bona aptitud materna. Per tal d'assolir aquest objectiu s'han de tenir mares amb bona fertilitat i facilitat de part, així com bones qualitats maternes (producció lletera i cura dels vedells) i rusticitat, en el sentit d'adaptació a les condicions ambientals. Així mateix es valoren els animals amb pes al naixement intermedi (relacionat amb una menor dificultat de part i una elevada supervivència), elevat pes al deslletament i bon creixement a l'engreix, així com els que tenen canals ben conformades i de bona qualitat de carn. Les activitats que implica la selecció es desenvolupen dins de l'esquema de millora

de la raça que recull la figura 2. A grans trets podem distingir les actuacions relacionades amb el control a la explotació que fan els ramaders i la selecció que es fa al centre de testatge.

04.01 Programa de control de rendiments i avaluació genètica amb dades de les explotacions

Una part substancial d'aquest esquema rau en la feina que fan els ramaders recollint informació productiva i genealògica. En els darrers anys hi ha hagut una considerable expansió del nombre de ramaderies adherides al Programa de Control de Rendiments i de Millora Genètica que ha impulsat i finançat el DAR des de l'any 1988 mitjançant convenis amb el Departament de Ciència Animal i dels Aliments de la Facultat de Veterinària de la Universitat Autònoma de

→
La vaca Bruna s'ha arrelat profundament a Catalunya i s'ha convertit en un símbol i peça fonamental de les zones de muntanya.

Barcelona (UAB). En la actualitat, el programa de control de rendiments està sent desenvolupat per la Federació Catalana de la Vaca Bruna dels Pirineus (FEBRUPI), la qual agrupa més de 300 ramaders que, en diferent grau, estan aportant dades. Els detalls del programa de control de rendiments es poden trobar a la plana web de la raça. Fins el 2008 s'han recollit gairebé 29.000 dades relatives al naixement, 10.000 pesos al deslletament i 36.000 dades genealògiques. El programa registra també les qualificacions morfològiques fetes per personal especialitzat, ja que són un requisit imprescindible per tal que un animal sigui reconegut com a exemplar de la raça.

→
L'aportació dels ramaders en la recollida de dades i després en la selecció dels animals és cabdal.

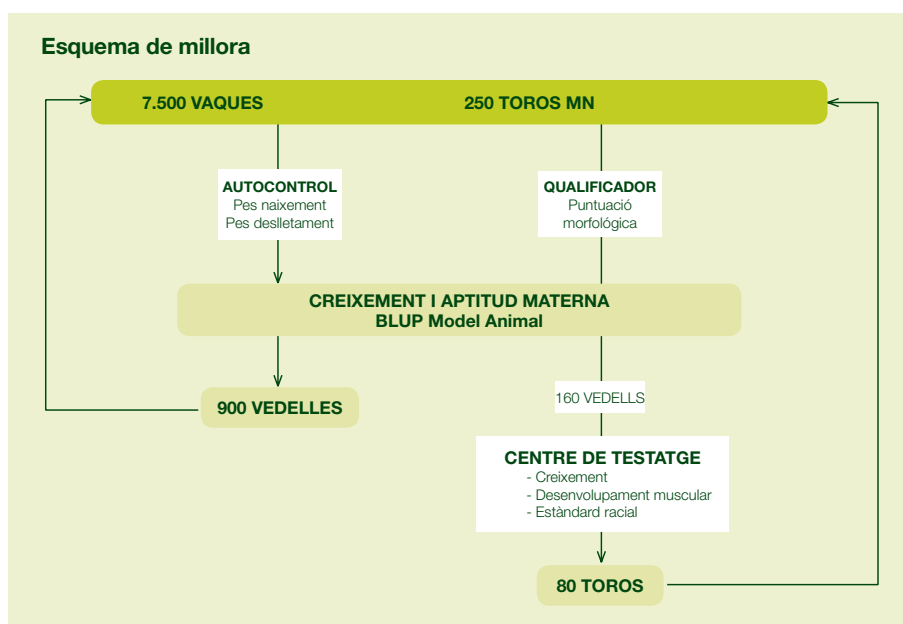


Figura 2. Esquema de millora genètica de la Bruna dels Pirineus



S'explota en ramaderies familiars per a la producció càrnia en règim extensiu al llarg de tot el Pirineu i Prepirineu català. És rústica, bona pasturadora i de precocitat mitjana. Les aptituds productives, reproductives i de qualitat de la canal són molt rellevants.



Figura 3. Exemple d'avaluació genètica que rep el ramader, amb comentaris explicatius.

Des del Departament de Ciència Animal i dels Aliments es continuen realitzant les avaluacions genètiques així com diferents desenvolupaments orientats a que la selecció genètica sigui més eficaç. Un d'aquests desenvolupaments ha permès fer a l'any 2009 l'avaluació conjunta d'un bon grapat de ramaderies connectades genèticament, la qual cosa fa que els animals puguin comparar-se directament. En total s'han avaluat pel pes al naixement 8.452 animals que pertanyen a 70 ramaderies de 16 comarques, i pel pes al deslletament 3.790 animals procedents de 13 comarques i 38 ramaderies.

La resolució del Model Animal a través de les equacions del model mixt ha permès obtenir prediccions BLUP dels valors millorants dels animals i també dels efectes materns, respecte als caràcters pes al naixement i pes al deslletament. Aquesta metodologia és l'emprada en els països que tenen uns esquemes de millora més desen-

volupats ja que permet la utilització òptima de totes les dades productives i del parentiu entre els animals (informació genealògica), així com dels diferents efectes que influeixen el rendiment dels animals, com ara l'explotació, el sexe, l'edat de la mare, etc. A la figura 3 es pot trobar un exemple comentat de com es presenta la informació de l'avaluació del pes al deslletament als ramaders que col·laboren amb el programa de millora.

04.02 Centre de testatge de Bon Repòs

En una altra línia d'actuació clau de cara a triar els millors toros de reposició, l'any 2003 es va inaugurar un Centre de Testatge a la finca Bon Repòs (terme municipal de Gavet de la Conca), finançat i mantingut per la Diputació de Lleida. En aquest centre es fa un seguiment d'aproximadament 40-50 toros joves per any (en dos sèries) que procedeixen de totes les comarques

amb implantació de la raça. Aquest seguiment es fa conjuntament entre personal de FEBRUPI i de la UAB. En el moment de redactar aquest escrit s'està avaluant la tretzena sèrie.

El centre rep mascles joves poc després d'haver estat destlletats. Aquests animals han de procedir de ramaderies en control de rendiments i són descendents dels millors pares i mares. Al centre reben una dieta a base de concentrat limitat segons el seu pes viu i fenc a voluntat. Han de superar rigorosos controls de creixement, el qual es determina mitjançant pesades quinzenals (un mínim de 10 pesades). A cada pesada es valora el comportament del vedell i és motiu d'eliminació que el vedell presenti un comportament reiteradament nerviós. El resultat de les pesades es fa públic a la plana web de la raça per facilitar el seguiment de la prova per part dels ramaders interessats. Al final de la prova es calcula el guany mig diari



La Federació Catalana de la Vaca Bruna dels Pirineus té adherits actualment més de 300 ramaders al seu programa de control de rendiments.



Foto: Vaques brunes a les pastures del Pirineu. Autor: Martí Orriols



Foto: Toro de raça Bruna a la muntanya. Autora: Marta Fina

i l'índex de conversió pinso concentrat / pes corporal. L'aptitud càrnia es valora per apreciació visual seguint les recomanacions d'esquemes francesos. Personal de la Unitat de Reproducció de la Facultat de Veterinària de la UAB realitza la valoració de l'aptitud reproductiva que comprèn l'examen dels genitals externs i, així mateix, de la qualitat seminal a partir de semen obtingut mitjançant electroejaculació.

Una altra informació rellevant és el genotipatge dels toros joves respecte al gen de la hipertròfia muscular (gen cuixat o culó). És conegut l'efecte favorable que té aquest gen sobre el grau de desenvolupament muscular; el seu efecte sobre les aptituds maternes i l'adaptabilitat, però, és negatiu. Amb la prova molecular es determina si l'individu és normal, és a dir no té cap gen d'hipertròfia muscular, és portador –amb un gen- o és homozigot –té dos gens-. Els animals genotípicament cuixats, aquests últims, són eliminats. La resta són utilitzats pels ramaders d'acord amb el seu criteri i interessos.

Finalment, es valora la morfologia dels animals, el seu ajust a l'estàndard racial, així com la presència d'elements com taques blanques que fan que l'animal sigui rebutjat. Amb tots els paràmetres avaluats es confecciona una fitxa per cada toro avaluat i els millors exemplars són exposats en una jornada de portes obertes i venuts posteriorment a subhasta pública.

Amb la finalitat de continuar l'optimització de la selecció, els membres de la UAB estan duent a terme un projecte que té com a objectiu l'estudi de l'aplicabilitat de tècniques ecogràfiques (ultrasonografia en temps real) i de les dades de canals obtingudes als escorxadors de manera rutinària (pes de la canal, conformació i grau d'engreixament) com a futures eines de selecció.

Les dades ecogràfiques (mesures del llong, del greix intramuscular i del greix subcutani) en principi permetrien una avaluació senzilla i precisa d'animals joves futurs reproductors, mentre que les dades dels escorxadors aportarien informació substancial sobre el valor genètic de la canal dels actuals reproductors. A aquest respecte, els estudis fets fins ara indiquen que les dades aportades pels escorxadors són de gran vàlua, tot i que el nombre de vedells bruns sacrificats a escorxadors catalans és, de moment, limitat. En relació amb la tècnica ecogràfica, els resultats que disposem fins ara són molt prometedors tant en el que respecta a la seva fiabilitat (són molt repetibles quan els fa el mateix operador) com al seu grau d'herència, cabdal per fer selecció.

05 Adreces d'interès

Plana web de la raça:
<http://www.brunadelspireus.cat>

06 Autors



Jesús Piedrafita
 Grup de Recerca en Remugants. Departament de Ciència Animal i dels Aliments, UAB.
jesus.piedrafita@uab.cat

Marta Fina
 Grup de Recerca en Remugants. Departament de Ciència Animal i dels Aliments, UAB.
marta.fina@uab.cat

Joaquim Tarrés
 Grup de Recerca en Remugants. Departament de Ciència Animal i dels Aliments, UAB.
joaquin.tarres@uab.cat

Joaquim Casellas
 Grup de Recerca en Remugants. Departament de Ciència Animal i dels Aliments, UAB.
joaquin.casellas@uab.cat

Cristina Madruga
 Grup de Recerca en Remugants. Departament de Ciència Animal i dels Aliments, UAB.
mariacristina.madruga@uab.cat

Martí Orriols
 Federació Catalana de la Vacca Bruna dels Pirineus
gerent@brunadelspireus.cat



Amb les dades que recullen els ramaders es fa l'avaluació genètica mitjançant mètodes BLUP que permeten la màxima fiabilitat en la valoració dels animals.



Cartell del Concurs Nacional de Bruna 2010



Des de la Universitat s'estan desenvolupant nous mètodes per assolir que la selecció genètica sigui cada cop més eficaç.



Foto: Vaca Albera adulta. Autora: Marta Fina



Foto: Toro Albera adult. Autora: Marta Fina

VACA DE L'ALBERA

01 Origen

Les formes de pastoralisme pròpies de l'Albera es veuen ja citades l'any 1148 en un document on s'atorguen els drets de pastura per la casa reial catalana als monjos de Vallbona, territori dels quals s'estenia per les dues vessants de l'Albera. L'any 1605 els boscos de la Maçana van ser arrendats pel municipi d'Argelers al vescomte Joch, que es va reservar els drets de pastura (Budó, 2000). Finalment, el francès L. Durand, l'any 1868 fa esment d'una raça pròpia de vaques a l'Albera. La descripció de com eren els bovins de la zona no es va fer fins a mitjan el segle passat per un veterinari fill del municipi d'Espolla, en Lluís Mascort. A la seva tesi doctoral, publicada el 1957, parla de tres tipus de vaques de l'Albera: Tipus A, el més abundant,

de capa negra amb degradacions a les zones inferiors del tronc i format petit (elipomètrica); Tipus B, que segons Mascort és el veritable tipus de vaca d'aquesta zona. Presenta a la vegada dues varietats: la primera d'elles, la varietat millorada, té la capa de color palla torrat, i la segona, no millorada, també elipomètrica, presenta un color de la capa molt fluctuant, des de la blanca al castany clar (fagi); Tipus C, vaca millorada per creuament amb ramat d'origen suís.

02 Distribució geogràfica i censos

Els animals censats fins ara es troben a la finca Baussitges del terme municipal d'Espolla, localitzada al Massís de les Alberes, inclosa entre les comarques de l'Alt Empordà (Catalunya) i el Vallespir (França), a l'extrem nord-est dels Pirineus. Té una superfície total de prop de

2.200 ha dividides en 1.482 ha de bosc i 699 ha de prats i pastures. Hi ha al voltant de 400 animals de totes les edats, tot i que pocs més de la meitat serien de les varietats que es consideren pures, la Negra (equivalent al tipus A de Mascort) i la Fagina (tipus B, encara que ara molt menys freqüent). La resta d'animals tindrien una aparença creuada en divers grau, i probablement serien portadors de gens originals en les varietats Negra i Fagina. Recentment s'ha començat la valoració d'animals a la finca Requesens que, igual que la finca Baussitges, forma part del Paratge Natural d'Interès Nacional de l'Albera.

03 Descripció de la raça

L'actual vaca de l'Albera és una vaca petita, castanya clara (varietat Fagina) o castanya fosca (varietat Negra), amb freqüents degradacions

→

Recentment ha començat un programa per a l'expansió de la raça que té com a objectiu dur animals a altres finques d'àrees properes, com les Gavarres, la Garrotxa i zones del Ripollès, i valorar nous animals a la finca Requesens.



Foto: Esquellada a Mas Freixe. Autor: Jesús Piedrafita

en el cap, llom i braguer. El cap és d'aspecte massís i allargat, de front amb perfil recte, de nas orlat en clar i de banya en lira baixa, blanca amb punta negra i de mida discreta. El coll és llarg, aplanat, lleugerament voluminós en els mascles i amb papada generosa de perfil discontinu. De tronc aplanat, estret i profund, en destaca la creu ben marcada. El dors i el llom són escassament musculats i amb tendència a l'ensellat. Extremitats de longitud mitjana, fortes i amb articulacions ben definides, amb cuixes pobres rectes o fins i tot còncaues. Les peülles són sempre pigmentades. El pèl canvia al llarg de l'any. És llarg, bast i decolorat durant els mesos freds, mudant-lo a partir de finals d'hivern de manera lenta per, arribat l'estiu, tenir un aspecte fi i brillant si la primavera ha estat favorable. Aquests caràcters la situarien propera al tronc Cantàbric, la qual cosa s'ha vist confirmada per un estudi de la variabilitat genètica avaluada mitjançant microsatèl·lits.

Els animals adults viuen en llibertat tot l'any, amb mínims contactes amb les persones. Aprofiten els boscos mediterranis, principalment el sotabosc, i a l'estiu les pastures acidòfiles dels cims, fet que suggereix que és un animal molt versàtil en termes de selecció de la dieta, i que varia depenent de l'alimentació disponible que té en cada període de l'any. L'alta fracció de components llenyosos permet considerar-la com una població brostejadora, capaç de fomentar la seva alimentació majoritàriament en els recursos forestals. Aquesta singularitat la converteix en un element important a considerar en la gestió forestal, sobretot per aquesta acció desbrossadora i de neteja del bosc que desenvolupa i que està encaminada a la prevenció d'incendis. Tot



Foto: Vaca de l'Albera amb dues filles. Autor: Jesús Piedrafita

i així, necessita d'aportació suplementària de pinso durant llargues èpoques de l'hivern.

Es reproduceix per munta natural, en completa llibertat, la qual cosa dificulta el control dels parentius. Comencen la vida productiva tard, amb un primer part entre els 3 i 4 anys, i la seva fecunditat es baixa, la qual cosa requereix deixar gairebé totes les femelles per a la reposició. Els futurs mascles reproductors s'escullen per la seva conformació, aploms, rusticitat i ajust a l'estàndard racial. Els que no es queden per toros s'engreixen. Es realitza després del seu deslletament, entre els 6 i 9 mesos d'edat i es va dur a terme amb pinso comercial i palla ad libitum. Tenen un creixement moderat (1,1 kg / dia) i les seves aptituds carnisseres són limitades, amb una conformació R a l'escala SEUROP.

Anualment es fa la cerimònia de l'esquellada a cada un dels escamots. Antigament servia per revisar les esquelles, fer recompte de les vaques i recollir els vedells, una part dels quals es pagaven com a compensació pel lloguer de la finca. Avui s'aprofita per crotalar i censar animals, fer tractaments sanitaris, implantar bolus ruminals i gaudir d'un dia festiu en el que es fa un àpat basat en productes típics i es conviden els assistents a l'esquellada, familiars i amics.

04 Situació actual: Programa de conservació

El cens de la vaca de l'Albera la cataloga com a raça en perill d'extinció, per la qual cosa l'any 2000 el DAR va encarregar al Departament de Ciència Animal i dels Aliments els estudis adients que permetessin instaurar un programa de conservació. Com a primera mesura, es va suggerir augmentar el nombre de mascles, que ara està situat al voltant de 15. A més, aquests mascles han estat genotipats pel gen que determina el color de la capa, el receptor de la melanocortina, i recomanem que es quedin a l'explotació únicament aquells exemplars



Foto: Esperant l'esquellada a Mas Freixe. Autor: Jesús Piedrafita



Hi ha poc més de 400 animals de totes les edats censats a la finca Baussitges.



Aprofita els boscos mediterranis, principalment el sotabosc, i a l'estiu les pastures acidòfiles dels cims. Té una excel·lent aptitud desbrossadora i de neteja del bosc.



Foto: Escamot a punt d'entrar a l'esquellada de Mas Castanyers. Autor: Jesús Piedrafita



L'esquellada s'aprofita per crotalar i censar animals, fer tractaments sanitaris, implantar bolus ruminals i gaudir d'un dia festiu en què es fa un àpat basat en productes típics i es convida els assistents, familiars i amics.



Foto: Màniga de maneig de Mas Freixe plena d'animals a punt per realitzar el control sanitari obligatori. Autora: Marta Fina

que tinguin el gens que determinen el color castany (els al·lels E+ i E1), per tal d'anar uniformitzant el color de la capa del ramat. Una altra recomanació és l'expansió de la població, la qual cosa ha estat impossible fins ara per les limitacions de la finca per aportar més menjar.

Recentment, la Diputació de Girona ha començat un programa per a l'expansió de la raça que té com a objectiu dur animals a altres finques d'àrees properes, com les Gavarres, la Garrotxa i zones del Ripollès. Aquest programa implica la constitució de ramats d'una grandària que permeti un control més proper dels parentius de cara a desenvolupar un sistema de consanguinitat mínima (minimització del parentiu) basat en el control genealògic. Aquest programa serà dirigit des de la Universitat Autònoma de Barcelona i es basarà en intercanviar mascles entre explotacions quan sigui necessari per tal de garantir el menor increment possible de la consanguinitat.

També es pretén estudiar la possible aplicació de les noves tecnologies basades en la determinació de SNP com a mitjà per determinar el parentesc. En addició a aquest programa de conservació "in vivo", s'ha iniciat un programa de conservació "in vitro", en col·laboració amb la Unitat de Reproducció de la Facultat de Veterinària de la UAB i el Departamento de Reproducción y Conservación de Recursos (INIA) que ha permès l'obtenció de semen de set mascles.

En resum, es pot dir que la raça Albera es troba en perill d'extinció, que té dues varietats (Negra i

Fagina) relacionades amb el tronc Cantàbric, que és de petit format i limitat potencial carni i que s'ha engegat un programa de conservació justificat en la seva capacitat de neteja del bosc, el seu interès sociocultural i el potencial interès turístic de les esquellades.

05 Informació d'interès

BUDÓ, J. 2000. La vaca de l'Albera. Recull bibliogràfic. Fons bibliogràfic i documental de l'Albera, Ajuntament de la Jonquera.

FINA, M.; CASELLAS, J.; TARRÉS, J.; BARTOLOMÉ, J.; PLAIXATS, J.; SUCH, X.; JIMÉNEZ, N.; SÁNCHEZ, A.; PIEDRAFITA, J. 2008. "Characterization and conservation programme of the Alberes cattle breed in Catalonia (Spain)". *Animal Genetic Resources Information*, 43, 1-14.

MASCORT MARIANI, L. 1957. "La raza vacuna de las Alberes". *Archivos de Zootecnia*, 6, 107-150.

06 Autors



Marta Fina
Grup de Recerca en Remugants, Departament de Ciència Animal i dels Aliments, UAB.
marta.fina@uab.cat

Joaquim Casellas
Grup de Recerca en Remugants, Departament de Ciència Animal i dels Aliments, UAB.
joaquim.casellas@uab.cat

Joaquim Tarrés
Grup de Recerca en Remugants, Departament de Ciència Animal i dels Aliments, UAB.
joaquim.tarres@uab.cat

Jesús Piedrafita
Grup de Recerca en Remugants, Departament de Ciència Animal i dels Aliments, UAB.
jesus.piedrafita@uab.cat



Foto: Fins ben entrada la dècada dels seixanta, aquestes vaques de raça Pallaresa es destinaven a treballar la terra al mateix temps que criaven vedells. Autor: Ignasi Sinfreu

VACA PALLARESA

01 Origen

Aquesta minoritària població, dels Pirineus lleidatans, és l'exemple més típic de raça en "estat relíquia" que hi ha a Catalunya. Els aproximadament 30 individus que resten representen els darrers vestigis de les ancestrals vaques d'aquestes comarques, les quals es varen anar encreuant, a principis de s. XX, amb boví lleter importat de Suïssa (Bruna Alpina), donant lloc a través d'encreuaments repetits i selecció cap a caràcters de tipus carni a l'actual població que coneixem amb el nom de "Bruna dels Pirineus", la qual es troba àmpliament estesa en la zona i representa, en l'actualitat, el 80% de les vaques d'aptitud càrnia que hi ha a Catalunya.

No obstant això, l'origen d'aquests animals és confús i es perd en la tradició oral dels seus habitants. Segons recopilacions realitzades per diferents pobles pirinencs, sembla ser que les primeres vaques arribaren cap el 1750, procedents del nord d'Europa, a Casa Tort d'Alòs d'Isil (Pallars Sobirà), disseminant-se posteriorment per totes les valls i comarques confrontants. Per la seva morfologia i origen geogràfic es podrien incloure dins

l'anomenat Tronc Turdetà (Tronc Roig Convex), conjuntament amb la raça Pirinenca, amb la qual ha compartit hàbitat durant diversos segles.

La primera meitat del segle XX representa l'època de la seva màxima esplendor, quan d'un 50 a un 70% dels efectius bovins d'aquestes comarques pirinenques eren d'aquesta raça –la memòria de la raça és encara ben viva en molts ramaders–. Els animals pallaresos, com a tals, varen anar disminuint progressivament. A principis de la dècada dels 80, únicament el 15% dels efectius bovins eren de la raça. Aquests animals de pelatge blanc (principal característica definidora) anaren quedant escampats i disseminats, cada vegada en menor nombre, per masies i bordes dels Pirineus, arribant a l'actualitat fins a la seva pràctica extinció.

La conservació d'aquests animals és, per tant, objectiu principal i ineludible per salvaguardar aquest patrimoni genètic autòcton d'indubtable interès històric i cultural.

02 Distribució geogràfica i censos

Localitzada i disseminada en els seus orígens i expansió per les comarques pirinenques del

Pallars Sobirà, el Pallars Jussà i la Val d'Aran, els pocs animals que en les darreres dècades anaven quedant, ho feien de forma aïllada per pobles i masies dels Pirineus. No obstant això, el senyor Ignasi Sinfreu –del poblet de Besan a la Vall Ferrera–, conservà, durant anys, l'únic nucli d'aquestes vaques que restaven a Catalunya, amb un cens aproximat i fluctuant de 18 a 22 reproductors. En els darrers anys, però, s'han aconseguit localitzar 7 exemplars adults més, localitzats en el poblet de Lladorre, a la Vall de Cardós, i en el poblet de Roní, en el municipi de Rialp; tots ells a la comarca del Pallars Sobirà.

Actualment, en el Llibre de Registres de la raça (no es disposa encara de Llibre Genealògic) consten un total de 29 reproductors adults (27 vaques i 2 toros). Les vedelles es guarden totes per a reposició.

03 Descripció de la raça

Morfològicament i productivament és molt semblant a la Bruna. El principal tret diferencial respecte a aquesta és la coloració uniformement blanca de la capa. Encara que en els seus orígens fou, lògicament, de triple aptitud, avui dia se la destina a la producció de carn ecològica,



La Vaca Pallaresa la podem considerar com la mare de l'actual Bruna dels Pirineus. El patrimoni genètic que representa és d'un indubtable interès històric i cultural.



Els poc més de trenta animals que resten es localitzen en tres petits nuclis del Pallars Sobirà.



Figura: Actualment, els pocs efectius que resten de vaca Pallaresa tan sols els podem trobar al Pallars Sobirà.

criant-se en règim extensiu durant tot l'any per la seva gran rusticitat i adaptació al medi.

Vaca molt dòcil i manejable. Sense problemes de part, aguanta molt bé a l'alta muntanya, on

pugen cap el mes d'abril i no en baixen fins al desembre. A l'hivern també resten soltes, i usen les instal·lacions únicament per criar. És molt capaç per suportar fortes nevades i aprofitar pastures en zones d'orografia escarpada.

Són individus de proporcions harmòniques i eumètriques amb tendència longilínia. Naixement de les banyes en la línia de prolongació de la nuca; normalment en forma de ganxo, encara que també en podem trobar en lira alta i baixa,



Figura: La cria de vedells, d'elevada qualitat, és la principal orientació productiva de la raça Pallaresa. Autor: Jordi Jordana



Foto: Les banyes en ganxo amb les puntes negres són uns trets força característics d'aquests animals.
Autor: Jordi Jordana



Foto: Les vaques pallareses són sempre presents a les fires de la comarca, com en aquesta Fira de Tardor de Sort del 2006. Autor: Jordi Jordana

de secció rodona i de color blanquinós amb les puntes negres.

L'alçada mitjana a la creu és d'uns 136 cm; oscil·lant entre 575 a 625 kg de pes viu les femelles i de 625 a 650 kg els toros. Donen un bon vedell que s'engreixa fins a l'edat d'un any, amb un rendiment a la canal del 60% (pes canal de 350-375 kg).

04 Situació actual: programa de conservació

La situació actual d'aquesta raça és crítica. Oblidada i relegada durant molts anys, en bene-

fici i profit de la Bruna dels Pirineus, es va iniciar fa pocs anys un Programa de Recuperació i Manteniment d'aquesta població, promogut i finançat pel DAR (Generalitat de Catalunya), en col·laboració amb la Facultat de Veterinària de Barcelona. Durant aquest temps s'ha estudiat i caracteritzat la raça, tant a nivell morfològic com genètic; se l'ha rescatat de l'oblit i s'ha donat a conèixer per diferents mitjans. Malgrat tot, el reduït nombre d'efectius i de ramaders fa que la seva supervivència no estigui del tot garantida.

Lògicament, la solució seria que altres ramaders de la zona integressin en els seus ramats

efectius de la raça, ja que, productivament, quant a rendiments, és molt similar a la Bruna. No obstant això, creiem que, perquè això pugui succeir, seria necessari un cert incentiu econòmic per a la seva tinença, per part de les administracions pertinents –argumentant, preferentment, motivacions de tipus cultural i històriques–.

Per altra banda, i com a problema afegit i de més complexa solució, apuntaríem la greu situació que travessa el sector ramader en aquestes comarques pirinenques. La densitat de població és inferior a 10 hab/km² (la mitjana de Catalunya és de 230 hab/km²), amb una mitjana d'edat dels actuals ramaders d'uns 54 anys i amb un molt escàs relleu generacional (<20% garantit). És a dir que, si les condicions econòmiques i socials no canvien, el sector ramader, almenys en aquestes zones dels Pirineus, experimentarà un accentuat i irreversible procés de regressió.



Foto: La conservació mediambiental del paisatge que realitzen aquests animals és una tasca ben profitosa en aquests paratges.
Autor Jordi Jordana

→
Morfològicament i productivament molt semblant a la Bruna, essent el principal tret diferencial la coloració uniformement blanca de la capa.



A pesar de l'extremadament reduïda grandària de població i els elevats nivells de consanguinitat, la raça Pallaresa conserva bons nivells de diversitat genètica.

No obstant això, la possibilitat de poder continuar gaudint d'aquests animals i de la seva història –que també és la nostra–, i de la gran tasca que realitzen en el manteniment del paisatge i de l'ecosistema, així com del seu indubtable interès com atracció o estampa turística, la fan insubstituïble en aquestes comarques; i, fins i tot, des d'un punt de vista més productiu, seria interessant la seva conservació, perquè produeixen uns vedells anyals d'excel·lent qualitat, criats de forma totalment ecològica per a aquestes pastures pirinenques. A més, hi cap la possibilitat de produir i comercialitzar un producte típic i genuí d'aquestes contrades –amb un important valor afegit–, elaborat amb llet de vaca Pallaresa –encara que no de for-



Foto: A la Borda Felip, del poblet de Besan (Vall Ferrera) es conserva el principal nucli de reproductors de vaca Pallaresa. Autor: Jordi Jordana

ma exclusiva–, com seria l'anomenat "Formatge de Tupí", producte exquisit i molt preuat a les bones taules.

Per tot això, i a pesar de les dificultats inherents a aquesta població, s'està intentant dur a terme aquesta tasca. Actualment, són ja tres els nuclis –encara que d'escassa i diferent grandària– que compten amb efectius de la raça: Besan, Lladorre i Roní. Els tres s'han conformat en associació, i, a l'espera dels darrers tràmits legals, en poc temps ha de néixer l'anomenada Associació de Criadors de Vaca Pallaresa. Des de la Facultat de Veterinària, i de fa uns anys, portem la gestió del Llibre de Registres, a l'espera de la confecció i posterior publicació al DOGC (Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya) del seu Llibre Genealògic.

En aquest Llibre tenim enregistrats un total de 82 individus, datant els més antics de principis de la dècada dels 60. D'aquests, 47 són actualment animals vius, desglossats de la manera següent: 27 femelles reproductores (>3 anys), 2 toros adults, i 18 vedells joves (6 femelles i 12 mascles). Totes les vedelles passaran a reposició i, després d'una tria acurada, 1 ó 2 mascles joves es quedaran a l'associació.

Les anàlisis genealògiques realitzades en la vaca Pallaresa han donat, com era d'esperar, uns nivells força elevats de consanguinitat (≈ 25%), conseqüència totalment lògica de l'aparellament més freqüent entre individus emparentats. No obstant això, s'estan donant les pautes i recomanacions més adients –dins del possible– per a una òptima programació d'aparellaments, que intenti minimitzar els increments de consanguinitat per generació, i evitar o retardar els possibles efectes derivats de la depressió consanguïna. A pesar d'això, i pels resultats genètics obtinguts, s'ha pogut contrastar que aquest últim nucli vestigi de raça Pallaresa conserva encara relativament bons nivells de diversitat genètica. Això és de vital importància per al devenir en puresa de la raça, i en aquest sentit es continuarà treballant en els propers anys. Si els problemes derivats de la depressió consanguïna comencessin a ser importants, s'hauria de recórrer a la introducció de nova variabilitat genètica a partir de la seva parenta més pròxima, la raça Bruna dels Pirineus, mitjançant encreuaments programats i selectius (<2 per generació) entre toros pallaresos i vaques brunes, per incrementar així aquesta variabilitat i augmentar la seva gran-

dària efectiva de població. Però aquest, per ara, no és el cas.

05 Adreces d'interès

Associació de Criadors de Vaca Pallaresa.
Borda Felip. 25573-Besan, Lleida.
Tel. 973624412 / 692815400.
E-mail: isinfreu@ruralcat.net

06 Per saber-ne més

<http://www.rac.uab.cat/pallaresa.htm>
<http://eureka.ya.com/xavifa/>

JORDANA, J., PARÉS, P.M., SUCH X. (2009). "La Raza Bovina Pallaresa". En: Guía de Campo de las Razas Autóctonas Españolas. pp: 125-128. Ed. Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino. Madrid.

JORDANA, J., FERRANDO, A., MARMI, J., AVELLANET, R., ARANGUREN-MÉNDEZ J.A., GOYACHE, F. (2010). "Molecular, genealogical and morphometric characterisation of the Pallaresa, a Pyrenean relic cattle breed: insights for conservation". Livestock Science, (en premsa).

PARÉS, P.M., FRANCESCH, A., JORDANA, J., SUCH, X. (2005). Catalans de Pèl i Ploma -Races domèstiques autòctones de Catalunya-. pp: 282. Lynx Edicions. Bellaterra, Barcelona.

07 Autors



Dr. Jordi Jordana i Vidal
Departament de Ciència Animal i dels Aliments
Facultat de Veterinària
Universitat Autònoma de Barcelona
08193-Bellaterra, Barcelona
Jordi.Jordana@uab.cat

Ignasi Sinfreu Canturri
Associació de Criadors de Vaca Pallaresa.
Borda Felip. 25573-Besan, Lleida.

Ainhoa Ferrando Lebraud
Departament de Ciència Animal i dels Aliments,
Facultat de Veterinària,
Universitat Autònoma de Barcelona
08193-Bellaterra, Barcelona.

RACES OVINES



Foto: Ramat de raça Ripollesa. Autor: Gerardo Caja

OVELLA RIPOLLESA

01 Origen

La raça Ripollesa és una raça ovina autòctona del nord-est de Catalunya, que es considera que prové de l'encreuament dels ovins que poblaven antigament els Pirineus centrals amb individus de tipologia Merina arribats com a conseqüència de la transhumància (MAPA, 1980). L'aïllament natural d'algunes valls d'alta muntanya i altres zones poc accessibles ha marcat l'evolució de la raça cap a diferents ecotips que han rebut denominacions pròpies com: Pirenaica, Berguedana, Queralpina i Muntanyola (TORRE, 1991), els quals es diferencien per les característiques de la llana, les banyes i per la mida dels animals (ESQUIVEL-ZETA et al., 2009).

02 Descripció de la raça

La raça Ripollesa es caracteritza per taques marrons o negres a la cara i les extremitats. Comprèn un conjunt d'ovins de perfil convex o subconvex, proporcions allargades i mida variable entre mitjana i gran (MAPA, 1980; GUILLAUMET i CAJA,

2001). S'ha descrit un gran marge de pesos pels animals adults, segons l'ecotip, l'àrea i el sistema d'explotació, d'entre 40 i 60 kg per les ovelles i entre 65 i 90 kg pels mascles. L'estàndard oficial de la raça es va publicar al Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya en data 1 de març de 1991.

La raça Ripollesa es dedica tradicionalment a la producció de "xai lletó" (<11 kg de pes viu) i "xai de ramat" (<25 kg pes viu al sacrifici), amb ramats de 100 a 800 ovelles i una mitjana de 468 individus al 2009 (CAJA et al., 2009). El sistema productiu es caracteritza generalment per un maneig semiextensiu, sense planificació reproductiva i complementant la pastura directa amb fencs, palla de cereals i concentrats (MILÁN, 1997; MILÁN et al., 2003). L'ovella Ripollesa es caracteritza per la seva elevada rusticitat, moderada prolificitat (1,26 xais/part) i una velocitat de creixement dels xais d'entre 210 i 240 g/dia. Encara que l'ovella Ripollesa s'adapta bé a l'encreuament amb marrans de races intensives de carn, per produir xais lleugers i pesats (FÀBREGAS et al., 1989; TORRE et al., 1989; TORRE, 1991), en l'actualitat es fa servir majoritàriament en raça pura per les apreciades característiques de les canals dels xais de ramat.

03 Distribució geogràfica i censos

Des del juny de 1991, l'Associació Nacional de Criadors d'Ovins de Raça Ripollesa (ANCRI) gestiona el llibre genealògic de la raça Ripollesa. El cens total de la raça s'estima actualment en uns 40.000 individus, però el nombre d'ovelles i marrans de pura raça en actiu registrats actualment és de 9.556, amb una clara tendència positiva durant els darrers anys (CAJA et al., 2009). La majoria de ramats es distribueixen per les comarques centrals i nord-orientals de Catalunya, encara que la raça també és present a les terres de l'Ebre i, fins i tot, a la província de Terol.

04 Situació actual i programa de millora

Els ramats de raça Ripollesa van ser pioneres en l'aplicació de la identificació electrònica (CAJA et al., 1998) i actualment tot el cens de raça pura està identificat amb bolus ruminals. Mitjançant aquest dispositiu, les dades productives són recollides pel propi ramader, utilitzant bé quaderns de parts o lectors electrònics, i s'enregistren de manera centralitzada a la base de dades d'ANCRI. Aquest



L'ovella Ripollesa es caracteritza per la seva elevada rusticitat, moderada prolificitat (1,26 xais/part) i una velocitat de creixement dels xais d'entre 210 i 240 g/dia.

sistema de recollida d'informació proporciona un gran volum de dades de manera molt eficient (durant els darrers 6 anys s'ha recollit informació de 35.034 parts procedents de 25.524 ovelles), contribuint de manera decisiva al programa de millora genètica de la raça (CAJA et al., 2009).

Ja des de la fundació d'ANCRI l'any 1991, es va definir com a objectiu principal del programa de millora genètica de la raça el nombre de xais de ramat venuts sense deslletar abans dels 100 dies d'edat, amb un pes d'entre 22 i 25 kg, un engreixament moderat i una utilització mínima de concentrats (GUILLAUMET i CAJA, 2001). És per això que l'esquema de selecció (Figura 1) ha prioritzat des del primer moment la millora de la prolificitat, així com el manteniment de les característiques morfològiques definides a l'estàndard racial (CASELLAS, 2006). Els esforços de selecció han repercutit amb un progrés genètic de +0,1 xais per ovella i part en el nucli de selecció de la raça (CASELLAS et al., 2007abd), disseminant-se a la resta de ramats de l'asso-

Caràcter	Mitjana
Parts per ovella i any	1,32
Interval entre parts, dies	277
Pes al naixement (kg)	3,8
Mortalitat total dels xais (%)	13,6
Taxa de reposició (%)	15,1
Productivitat anual (xais venuts per ovella present)	1,34

Taula 1. Mitjanes reproductives i productives de la raça Ripollesa (Caja et al., 2009)

ciació a partir de l'adquisició de marrans millorants. Els estudis realitzats han posat també de manifest la importància d'optimitzar el pes dels xais al naixement (4,3 kg) per tal de reduir la mortalitat durant la fase de cria (CASELLAS et al., 2007e).

El control de l'scrapie complementa en l'actualitat aquest programa de selecció. A partir del genotipat massiu del locus PrP, s'ha trobat una freqüència de l'al·lel ARR del 35% (aquest al·lel proporciona la màxima resistència a l'scrapie), amb un 13,4% d'animals ARR homozigots i un 43,1% d'animals heterozigots. Amb la finalitat d'augmentar la freqüència d'aquest al·lel, i per tant la resistència a l'scrapie, es porta des de l'any 2005 un programa de genotipatge que permet la selecció de marrans ARR homozigots i l'eliminació de les ovelles amb els genotips de més susceptibilitat per la malaltia (CASELLAS et al., 2007c).

Recentment, ha pres un nou impuls la selecció per caràcters de producció de carn a partir del testatge de marrans a les instal·lacions del Servei de Granges

i Camps Experimentals de la Universitat Autònoma de Barcelona per velocitat de creixement.

05 Publicacions i adreces d'interès

CAJA G., RIBÓ O., NEHRING R. 1998. "Evaluation of migratory distance of transponders implanted in different body sites of adult sheep for electronic identification". *Livest. Prod. Sci.* 55: 279-289.

CAJA G., BACH R., PIEDRAFITA, J., RUFÍ, J., CASELLAS, J. 2009. "Performance of the Ripollesa sheep breed under current production systems in Catalonia". EAAP, 60th Annual Meeting, Barcelona. Wageningen Academic Publishers, The Netherlands. p. 86.

CASELLAS J. 2006. Millora genètica de la productivitat numèrica en ovins de raça Ripollesa. Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, Barcelona.

CASELLAS J., CAJA G., FERRET A., PIEDRAFITA J. 2007a. "Analysis of litter size and days to lambing in the Ripollesa ewe: I. Comparison of models with linear and threshold approaches". *J. Anim. Sci.* 85: 618-624

CASELLAS J., CAJA G., FERRET A., PIEDRAFITA J. 2007b. "Analysis of litter size and days to lambing in the Ripollesa ewe: II. Estimation of variance components and response to phenotypic selection on litter size". *J. Anim. Sci.* 85: 625-631

CASELLAS J., CAJA G., BACH R., FRANCINO O., PIEDRAFITA J. 2007c. "Association analyses between the prion protein locus and reproductive and lamb weight traits in Ripollesa sheep". *J. Anim. Sci.* 85:592-597.

CASELLAS J., CAJA G., PIEDRAFITA J. 2007d. "Genetic determinism of within-litter birth weight variation and its relationship with litter weight and litter size in the Ripollesa ewe breed". *Animal* 1:637-644.



Foto: La raça Ripollesa es caracteritza per taques marrons o negres a la cara i extremitats. Autor: Gerardo Caja

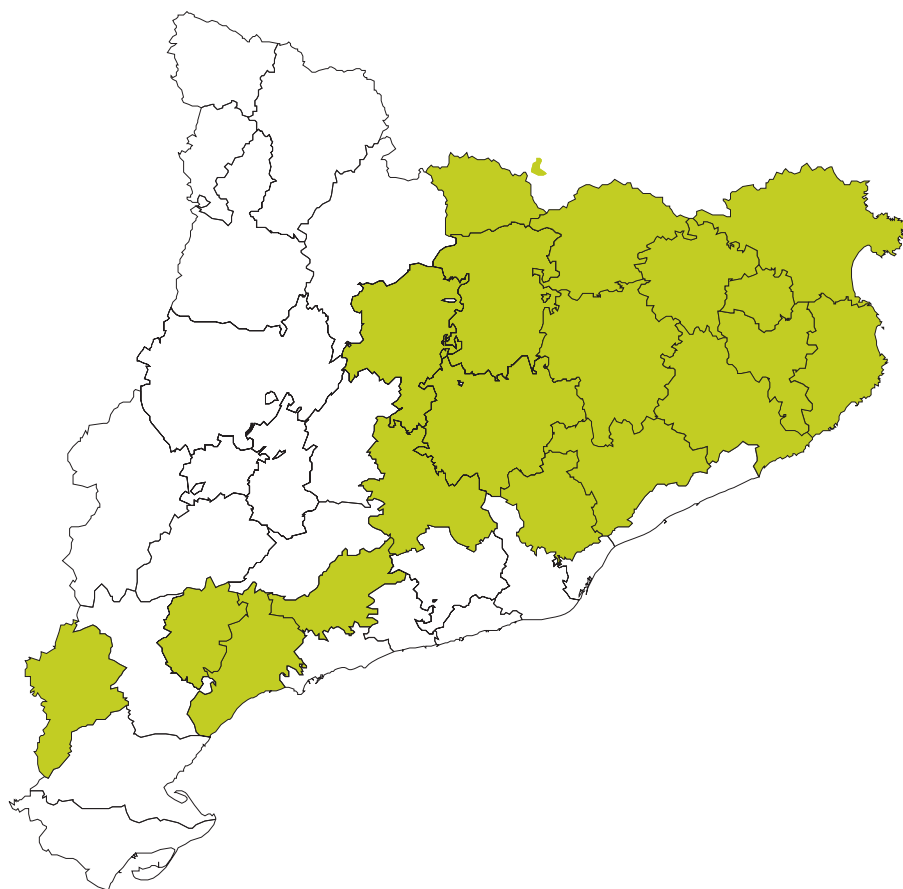


Figura: Distribució de la raça Ripollesa



Foto: La raça Ripollesa és una raça ovina autòctona del nord-est de Catalunya. Autor: Gerardo Caja

CASELLAS J., CAJA G., SUCH X., PIEDRAFITA J. 2007e. "Survival analysis from birth to slaughter of Ripollesa lambs under semi-intensive management". J. Anim. Sci. 85:512-517.

ESTEBAN C., TEJÓN C. 1980. Catálogo de razas autóctonas españolas: I.- Especies ovina y caprina. Ministerio de Agricultura. Dirección General de la Producción Agraria, Madrid. p. 109-115.

ESQUIVELZETA C., FINA M., BACH R., MADRUGA C., CAJA G., PIEDRAFITA J. 2009. "Variabilidad morfológica de poblaciones ovinas de raza Ripollesa". ITEA 30 (vol. extra I):45-47.

FÀBREGAS X., TORRE C., CAJA G., CASALS R., RIVAS F. 1989. "Comparaison des carcasses d'agneaux de race Ripollesa, Mérinos Précoce x Ripollesa et Fleischschaf x Ripollesa a poids légers et lourds d'abattage". In: EUR 11893. L'évaluation des ovins et des caprins méditerranéens. J.C. Flamant et E.P. Morand-Fehr (Eds). Série: Agriculture. Commission des Communautés européennes. Luxembourg. p. 383-388.

GUILLAUMET J., CAJA G. 2001. "La raza ovina Ripollesa: características productivas y organización de la mejora de la raza". Ganadería 7:23-32.

MILÁN M.J. 1997. Las explotaciones ovinas de raza Ripollesa en Cataluña; Caracterización y establecimiento de tipologías. Tesis Doctoral, Universitat Politècnica de València, València.

MILÁN M.J., ARNALTE E., CAJA G. 2003. "Economic profitability and typology of Ripollesa sheep farms in Spain". Small Rumin. Res. 49: 97-105.

TORRE C. 1991. Características productivas de ovejas de raza Ripollesa en pureza y en cruzamiento con moruecos de raza Merino Precoz y



L'objectiu de millora de la raça és el nombre de xais venuts sense deslletar abans dels 100 dies d'edat, amb un pes d'entre 22 i 25 kg, un engreixament moderat i una utilització mínima de concentrats.

Fleischschaf. Tesi Doctoral, Universitat Autònoma de Barcelona, Bellaterra, Barcelona.

TORRE C., CAJA G., FÀBREGAS X., PARAMIO M.T., SUCH, X. 1989. "Race Ripollesa: Performances reproductives et de croissance d'agneaux en race pure et en croisement avec des béliers

Mérinos Précoce et Fleischschaf". In: EUR 11893. L'évaluation des ovins et des caprins méditerranéens. J.C. Flamant et E.P. Morand-Fehr (Eds). Série: Agriculture. Commission des Communautés européennes. Luxembourg. p. 460-468

Pàgina web de la raça: <http://www.ancri.org>

06 Autors



Gerardo Caja

Grup de Recerca en Remugants (G2R), Departament de Ciència Animal i dels Aliments, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). gerardo.caja@uab.cat

Ramón Bach

Associació Nacional de Criadors d'Ovins de Raça Ripollesa (ANCRI). rabanet@grn.es

Jesús Piedrafita

Grup de Recerca en Remugants (G2R), Departament de Ciència Animal i dels Aliments, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). jesus.piedrafita@uab.cat

Maria José Milán

Grup de Recerca en Remugants (G2R), Departament de Ciència Animal i dels Aliments, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). mariajose.milan@uab.cat

Joaquim Casellas

Grup de Recerca en Remugants (G2R), Departament de Ciència Animal i dels Aliments, Universitat Autònoma de Barcelona (UAB). joaquin.casellas@uab.cat



Foto: Pastura. Autor: Gerardo Caja



Esquema de selecció de la raça Ripollesa

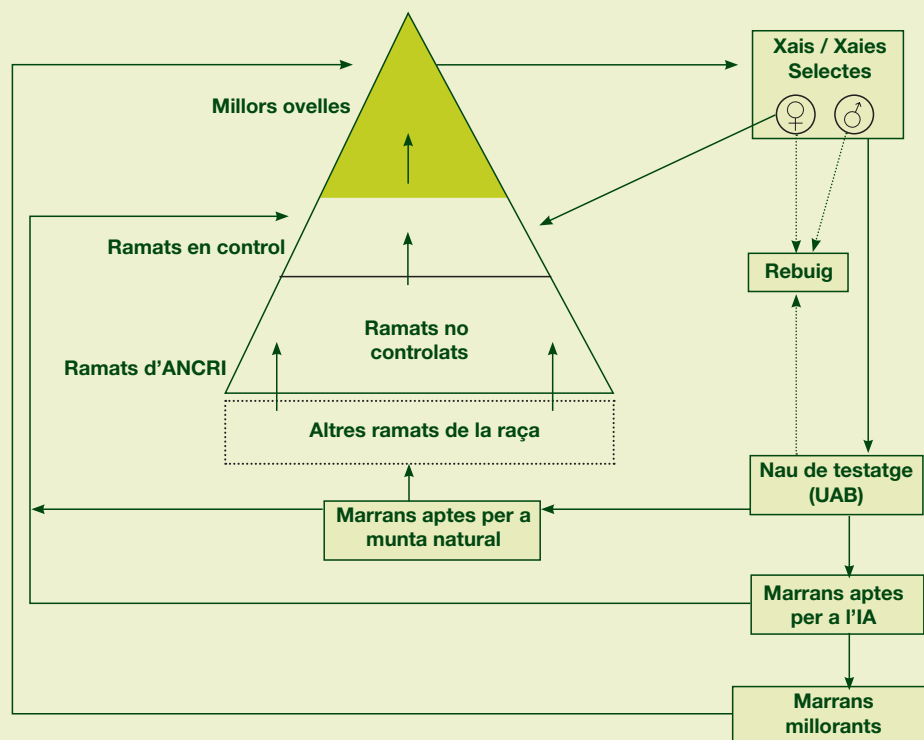


Figura 1: Esquema de selecció de la raça Ripollés



Foto: Ovella Xisqueta amb les característiques típiques del tronc ibèric, del qual descendeix. Autor: Jordi Jordana

OVELLA XISQUETA

01 Origen

L'ovella Xisqueta, conjuntament amb l'Ojalada, l'Ojinegra de Teruel i la Montesina, deriva del tronc ancestral de l'Ovis aries ibericus, conformant totes elles l'anomenat Tronc Ibèric. Els ovins descendents d'aquest tronc provenen directament del primitiu oví arribat de l'Àsia Central, destacant en els seus integrants l'escassa variabilitat interna i la fidelitat al model ancestral, fins al punt que les diferents races derivades mostren escasses diferències morfològiques. Aquestes poblacions, que predominen en zones muntanyenques: Sistema Ibèric per a l'Ojalada i l'Ojinegra, Sistema Penibètic per a la Montesina, i els Pirineus per a la Xisqueta, molt sovint se les coneix com "races serranes".

Coneguda també amb el nom de Pallaresa –topònim de les comarques on majoritàriament s'ubica-, així com amb el de Chistavina o Benasquina en certes zones confrontants d'Osca, el seu procés regressiu ha anat paral·lel al despoblament rural i humà d'aquestes contrades, a l'escàs relleu generacional de la ramaderia en general i al canvi, cada cop més accentuat, de les activitats de tipus primari per

altres dels sectors secundari i terciari, turisme principalment.

El nucli originari de la raça Xisqueta se situa al nord de la comarca del Pallars Jussà, concretament a les Valls de Manyanet i la Vall Fosca, llocs a on, avui dia, hi trobem encara els animals més purs. D'aquí es varen disseminar per tot l'Alt Pirineu català, comarques centrals de Lleida i zones contigües d'Osca, encara que, i a causa de la progressiva tendència regressiva des de mitjan del s. XX, la seva àrea d'influència s'ha anat reduint paulatinament cap a zones més muntanyoses, on d'altres races per la seva duresa no serien tan competitives.

L'any 1996 es creà l'associació de la raça, l'ACOXI (Associació Catalana de Criadors d'Oví de Raça Xisqueta), essent l'entitat col·laboradora que s'encarrega de la gestió del Llibre Genealògic, el qual es creà i reglamentà l'any 2008 –DOGC núm. 5122, de 30 d'abril- (DOGC: Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya). Així mateix, l'ARACOXI (Asociación Aragonesa de Criadores de Ovino de Raza Xisqueta) és l'associació que gestiona a les terres d'Aragó els animals d'aquesta raça. El Catálogo Oficial de Razas de Ganado de España la inclou en el grup de Races Autòctones en Perill d'Extinció (Ordre

APA/661/2006; BOE núm. 59 de 10 de març de 2006 – BOE: Boletín Oficial del Estado).

02 Distribució geogràfica i censos

La raça Xisqueta s'ubica, majoritàriament, a les comarques lleidatanes del Pallars Jussà, el Pallars Sobirà i l'Alta Ribagorça, així com en algunes valls de la Ribagorça d'Osca. No obstant això, podem trobar, així mateix, nuclis dispersos a les comarques oscenses dels Monegres, Sobrarbe i Foia d'Osca, i en les comarques que configuren la Plana de Lleida, record, potser, de la seva transhumància ancestral.

Centrant-nos exclusivament, però, en les tres comarques base de la raça: Pallars Jussà, Pallars Sobirà i Alta Ribagorça, i en un estudi realitzat durant els períodes 2000-2003-2009, sobre evolució de censos i explotacions, en podem extreure conclusions força preocupants. De les 252 explotacions d'oví existents en aquestes tres comarques l'any 2000, 108 posseïen efectius significatius de raça Xisqueta, i amb elles es basà l'estudi. I encara que el Pallars Jussà fou la comarca amb un major volum censal (41%), l'Alta Ribagorça lleidatana fou la que presentà un major percentatge d'oví d'aquesta raça (67,6%), possiblement per les dures condicions climatològiques de la comarca. De les 108



Foto: Les degradacions en negre al voltant dels ulls, orelles, morro i part distal de les extremitats, són els signes morfològics més típics de la raça. Autor: Jordi Jordana



La raça Xisqueta pertany al Tronc Ibèric, i podem situar els seus nuclis originaris a la Vall de Manyanet i la Vall Fosca.



Foto: Molt rústega i gran caminadora, amb una capacitat de pasturatge molt desenvolupada, aprofita de forma òptima les pastures fibroses, fins i tot sota la neu. Autor: Jordi Jordana



Figura: Les tres comarques originàries, i de major cens actual, d'ovella Xisqueta.

explotacions de l'any 2000 amb efectius de la raça, l'any 2003 n'hi havia ja tan sols 90, i l'any 2009 en restaven tan sols 72. És a dir, en el període analitzat havien tancat un 33,3% de les explotacions. Quant al nombre d'efectius, lògicament, la davallada ha anat paral·lela; un 36,7% menys amb respecte a l'any 2000. Aquestes dades són congruents amb els percentatges de relleu generacional argüïts pels propis ramaders. Fent una estimació conjunta del període, el relleu garantit no supera el 20% de les explotacions. La resta ja han manifestat la no continuïtat o els seus dubtes seriosos en aquest sentit. Una altra dada important és que, dels actuals ramaders en actiu, un 67% ha reduït el cens del seu ramat. Dels actuals 72 ramaders de l'estudi, el 75% pertany a l'associació ACOXI. Quant a la transhumància, s'ha mantingut en uns percentatges semblants la d'estiu (62% l'any 2000 vs 67% l'any 2009), havent baixat significativament la d'hivern (20% l'any 2000 vs 11% l'any 2009).

Actualment, a l'ACOXI consten un total de 66 ramaders associats, amb animals inscrits al Llibre Genealògic, havent-hi enregistrats al Registre Fundacional de la raça un total de 16.981 reproductors: 16.649 ovelles i 332 marrans.

03 Descripció de la raça

La raça Xisqueta posseeix les característiques típiques del tronc ibèric, del qual descendeix. Són animals de format eumètric, plàstica longilínia-mediolínia, i perfil frontonasal subconvex, una mica més accentuat en els mascles. Ambdós sexes sense banyes. El color de la capa és blanc uniforme, amb la pigmentació centrífuga típica del tronc ibèric, amb degradacions en negre o marró fosc al voltant dels ulls, orelles, morro i part distal de les extremitats. La llana és blanca i del tipus entrefí.

S'exploten, generalment, de forma extensiva tradicional per a la producció de xais, amb un pes viu aproximat de 22 a 24 kg. Els marrans solen pesar de 60 a 65 kg (amb una alçada mitjana a la creu de 77 cm) i les femelles de 45 a 50 kg (amb una alçada mitjana a la creu de 70 cm). Són ovelles molt rústegues i amb un instint maternal molt desenvolupat.

04 Situació actual: programa de conservació i millora

El bestiar oví dels Pirineus està en franca regressió; però qui està realment en perill d'extinció són

els propis ramaders. Als Pirineus catalans, la seva mitjana d'edat ronda els 54 anys, amb menys d'un 20% de relleu generacional garantit.

Per això, s'han de cercar i avaluar altres alternatives socioeconòmiques-productives, tant per part d'administracions i associacions de ramaders, com de centres d'investigació, que puguin ajudar a garantir el manteniment i la conservació de tot aquest patrimoni, tant genètic com cultural. Els ajuts econòmics als ramaders "mantenedors" d'aquest patrimoni es fa imprescindible; ajuts que compensarien la menor producció –que no pas productivitat– d'aquestes races (la Xisqueta, en el nostre cas particular) en el medi advers que habiten, però que en garantirien la supervivència i la funció social que realitzen.

Els temps canvien i les necessitats lúdiques augmenten. La preservació, en les millors condicions possibles, de les pastures de muntanya en zones turístiques d'esquí –com és el cas de moltes comarques pirinenques–, en el manteniment de l'ecosistema i la prevenció d'incendis, i

com a estampa turística i cultural per al cada cop més emergent turisme rural –agroturisme–, són activitats perfectament assumibles per aquestes races autòctones, que s'haurien de tenir en compte per les administracions pertinents per ajudar a la seva pròpia conservació.

En relació a la Xisqueta, podem esmentar tres fets fonamentals que estan ajudant a intentar canviar el signe negatiu d'aquesta tendència: la creació l'any 1996 de l'Associació de la raça (ACOXI); la instauració d'un Programa de Conservació, promogut i finançat pel DAR (Generalitat de Catalunya) en col·laboració amb la Facultat de Veterinària de Barcelona; i la publicació al DOGC, l'any 2008, de la reglamentació del seu Llibre Genealògic.

La necessitat d'associar-se per tirar endavant un projecte comú, com és ara la supervivència de la raça i la del propi ramader, així com un mode o manera d'entendre la vida, ha estat punt d'inflexió vital en l'esdevenir de la raça. Des dels centres de recerca se'ls ha ajudat ca-

racteritzant, estudiant i pautant la uniformització de la raça; aprovant el seu prototip o estàndard racial i reglamentant-ne el Llibre Genealògic. La programació dels aparellaments més òptims –des del punt de vista genètic, mitjançant marcadors moleculars–, entre les diferents valls i explotacions, ha d'ajudar a continuar mantenint la màxima diversitat genètica possible amb el mínim increment de consanguinitat per generació. L'elecció, amb criteris genètics, de marrans representatius de la raça per a la conservació criogènica de dosis seminals, i el pla d'eradicació dels animals amb haplotips susceptibles a l'Scrapie (tremolor ovina), són altres dues importants tasques del programa de la raça. La redacció i proposta d'un pla de millora, encarat fonamentalment vers la producció d'un xai de qualitat que pugui competir amb força en el mercat comercial de les bones taules, és l'objectiu essencial i primordial a mitjà termini. La bona gestió del Llibre Genealògic ha de contribuir de forma bàsica a assolir aquest objectiu. L'obtenció d'una Denominació d'Origen (DOP), Indicació Geogràfica Protegida (IGP) o una Mar-



Foto: L'obtenció d'un producte uniforme i de qualitat, del corder o xai d'aquests indrets, és la principal activitat econòmica dels ramaders. Autor: Jordi Jordana



La continuïtat de la ramaderia als Pirineus és preocupant, on els percentatges de relleu generacional garantit no superen el 20%.





Foto: Ramat de xisquetes, compartint les pastures estivals de muntanya amb cavalls de carn (muntanya de Caregue). Autor: Jordi Jordana

ca de Qualitat (Q), per aquests xais, criats la major part de l'any amb pastures pirinenques, ajudaria a garantir la seva pròpia supervivència. Així mateix, l'obtenció, oferta homogènia i eficaç comercialització de genuïns productes d'aquestes comarques pirinenques, com pot ser, per exemple, l'anomenada "Girella del Pallars" –típic embotit, molt preuat però d'escassa difusió–, s'hauria de mirar de potenciar.

Però la gent es va movent, i fa coses. Així, a finals de 2008, neix el "Projecte Grípia. Territori Ramader" amb la finalitat de garantir el relleu generacional de les explotacions ramaderes de

muntanya mitjançant la incorporació de joves a l'activitat, la gestió sostenible de les explotacions i la dinamització del sector, fent-lo viable econòmicament. Entre altres coses, l'Escola de Pastors, que cada any organitza, i l'Obrador Xisqueta, per a l'aprofitament artesanal i revalorització de la llana d'aquesta ovella, són dues activitats, amb gran empenta, per a la conservació, millora i foment d'aquesta raça. I, ja per últim, anomenar també en aquesta tasca de recuperació i difusió de l'ovella Xisqueta, el Museu del Pastor, ubicat a Llessui, a la Vall d'Àssua, que des de l'any 2005 té obertes les portes a tot aquell que en vulgui saber més

sobre aquesta raça, els seus pobles i pastors, i els antics oficis lligats a ella.

05 Adreces d'interès

ACOXI - Associació Catalana de Criadors d'Oví de Raça Xisqueta. Av. Catalunya, 37, baixos. 25500-La Pobla de Segur, Lleida. Tel. 630056138 / 651866377.

E-mail: jmdemoner@oviatros.net

OBRADOR XISQUETA – Associació Obrador Xisqueta. Edifici El Racó - Espai mOn. C-13 km 131. 25594-Rialp, Lleida. Tel. 973 620 977, Fax



La creació i reglamentació, l'any 2008, del Llibre Genealògic de la Xisqueta, ha d'ésser la pedra angular del sosteniment d'aquesta raça.



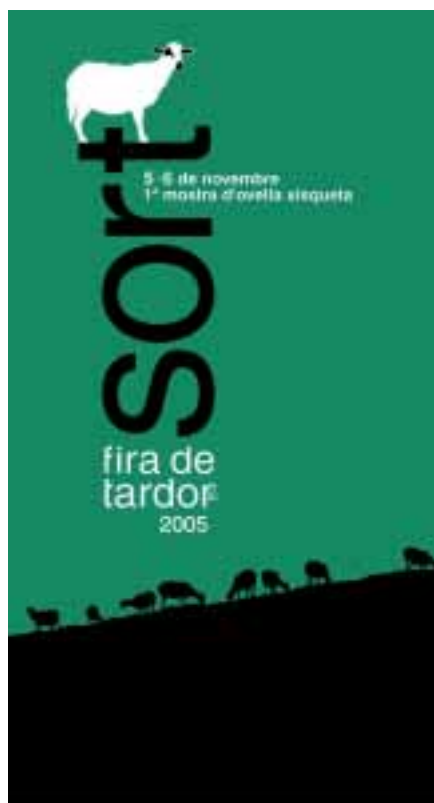
La Xisqueta, una raça "ullerada" que sempre cria un bon corder.



Foto: Tot i que la trashumància d'hivern, cap a les planes de Lleida i voltants, es va perdent paulatinament, encara queden alguns ramats, sobretot a l'Alta Ribagorça, que la continuen practicant. Autor: Abel Peguera



Foto: Marques de Ramat (antany de pega escalfada; actualment, les poques que resten, de pintura) de la vall d'Àssua (Pallars Sobirà), en el Museu del Pastor de Llessui. Autor: Jordi Jordana



Des de l'any 2005 es celebren, en el marc de la Fira de Tardor de Sort, les corresponents Mostres d'Ovella Xisqueta. Cartell anunciador de la primera edició. Foto: Fira de Tardor de Sort

973 621 440. E-mail: info@obradorxisqueta.cat

Projecte Grípia: Territori Ramader. Associació rur-bans. Ctra. C-13 km 131. 25594-Rialp, Lleida. Tel. 973 620 977, Fax 973 621 440.

E-mail: info@rurbans.org

06 Per saber-ne més

<http://www.rac.uab.cat/xisqueta.htm>

AVELLANET, R. (2006). Conservación de recursos genéticos ovinos en la raza Xisqueta: caracterización estructural, racial y gestión de la diversidad en programas "in situ". Tesis Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona. <http://www.tdx.cat/TDX-0314107-163422/>

AVELLANET, R.; ARANGUREN-MÉNDEZ, J.A. ; JORDANA, J. (2005). La raza ovina Xisqueta en España: caracterización estructural de las explotaciones. Animal Genetic Resources Information, 37: 21-29.

JORDANA J.; PARÉS P. M.; SUCH X. (2009). La Raza Ovina Xisqueta. En: Guía de Campo de las Razas Autóctonas Españolas. pp: 379-382. Ed.

Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino. Madrid.

PARÉS, P. M.; FRANCESCH, A.; JORDANA, J.; SUCH, X. (2005). Catalans de Pèl i Ploma -Races domèstiques autòctones de Catalunya-. pp: 282. Lynx Edicions. Bellaterra, Barcelona.

07 Autors



Dr. Jordi Jordana i Vidal

Departament de Ciència Animal i dels Aliments
Facultat de Veterinària
Universitat Autònoma de Barcelona
08193-Bellaterra, Barcelona
Jordi.Jordana@uab.cat

Josep Maria de Moner Montoliu

Associació Catalana de Criadors d'Oví de Raça Xisqueta (ACOXI).
Av. Catalunya, 37, baixos. 25500-La Pobla de Segur, Lleida.

Ainhoa Ferrando Lebraud

Departament de Ciència Animal i dels Aliments.
Facultat de Veterinària
Universitat Autònoma de Barcelona,
08193-Bellaterra, Barcelona



Foto: Marrà de gran banyam de la raça Aranesa; amb banyes enroscades en espiral i de secció triangular. Autor: Pere-Miquel Parés

OVELLA ARANESA

01 Origen

L'origen de la població ovina autòctona de la Val d'Aran, l'ovella Aranesa (Oelha Aranesa), és incert. La documentació històrica al respecte és molt escassa, i no és fins l'any 1979, que Sánchez Belda i Sánchez Trujillano –en l'obra publicada pel MAPA sobre "Razas Ovinas Españolas"– fan aparèixer documentalment la denominació "aranesa" per referir-se a la població ovina autòctona de la Val d'Aran.

L'única certesa és que està molt emparentada amb la seva veïna francesa Tarasconesa, pròpia dels Pirineus Centrals (Arièja i Pirenèus Auts), Garona Auta i Gèrs. Ovíns transhumants de la

raça Merina haurien contribuït, al llarg dels segles, a conformar la raça, més o menys tal com la coneixem avui dia (hi ha referències escrites de mitjans de segle XV d'ovíns Merinos que arribaven en transhumància als Pirineus).

A partir de l'any 2004, i coincidint amb la creació de l'associació de la raça (ACORA- Associació de Criadors d'Oví de Raça Aranesa), s'inicien els estudis per caracteritzar-la morfològicament i genèticament, a través d'un con-

veni de col·laboració entre el DAR (Generalitat de Catalunya) i la Universitat Autònoma de Barcelona. S'estableix el seu prototip racial i se l'entronca filogenèticament amb altres races ovines pirinenques. Es confirma definitivament el seu estret lligam amb la Tarasconesa, però resta sense discernir quina d'ambdues representa la forma més ancestral. No obstant això, i a pesar del seu ben cert origen comú, el fet que la Val d'Aran hagi estat sempre una co-



Foto: La presència de banyes, clarament estriades en arc o espiral, en ambdós sexes, és tret característic i fonamental de la raça. Autora: ACORA. Rosa Avellanet



L'ovella Aranesa és una raça estretament emparentada amb la seva veïna francesa Tarasconesa.

marca exportadora de bestiar i no importadora, podria donar peu a suposar-la la forma original de la raça francesa, i no pas la seva derivada. Tanmateix, tampoc no és que sigui important, això, perquè les influències mútues al llarg de dècades entre ambdues races han estat sempre molt freqüents; ja fos per l'assistència dels ramaders aranesos a les fires ariegeses (Sent Godenç, Tarascó, etc.) com per la barreja dels ramats a les pastures estivals d'alta muntanya de Cuma, Palas i Serra Lunga, on anaven ramaders de la Garona Auta. Actualment, aquestes barreges ja no es donen, ja que tots els efectius aranesos conformen, en els darrers anys, una única ramada d'estiu a les pastures altes de la Cometa de Montoliu o del Pla de Beret.

Actualment, l'ACORA és l'entitat col·laboradora que s'encarrega de la gestió del Llibre Genealògic, el qual es creà i reglamentà l'any 2008 –DOGC núm. 5122, de 30 d'abril- (DOGC: Diari Oficial de la Generalitat de Catalunya). El Catálogo Oficial de Razas de Ganado de España la inclou en el grup de Races Autòctones en Perill d'Extinció (Ordre APA/661/2006; BOE núm. 59, de 10 de març de 2006).

02 Distribució geogràfica i censos

Fins no fa gaire, la raça estava circumscrita únicament a la Val d'Aran, i amb un desequilibrat repartiment territorial per terçons. De les 64 explotacions ovines, existents a la vall l'any 2005, només 54 comptaven amb efectius d'aquesta raça (Servicis d'Agricultura, Ramaderia e Miei Ambient deth Conselh Generau), les quals es repartien els poc menys dels 2.000 exemplars existents (efectius purs: 1.489 ovelles i 61 marrans). El gruix dels ramats fenotípicament més purs, i també més grans, es localitzaven en els pobles de Les, Salardú i Bossòst. El terç d el Baish Aran era el que presentava el major cens reproductor i ramader. La grandària mitjana dels ramats se situava al voltant dels 40 animals, oscil·lant la major part de les explotacions entre 11 i 30 reproductors, i superant el centenar d'individus únicament tres explotacions. La relació femelles/masclles era de 28,5 per ramat, i la taxa de reposició anual de femelles entorn d'un 20%.

L'any 2009 es contrastaren les dades de cens i explotacions obtingudes el 2005. De les 54 explotacions, existents únicament en restaren 40,

és a dir, un 26% d'aquestes havien tancat. No obstant això, la davallada en nombre d'efectius no ha anat paral·lela. Aquest elevat percentatge d'explotacions tancades únicament es correspon amb una davallada del 12% del cens oví. Això és degut, bàsicament, a la reduïda grandària dels ramats a la Val d'Aran (40 ovelles de mitjana l'any 2005; 56, l'any 2009), i amb una gran oscil·lació censal entre ramaderies; havent deixat d'exercir l'activitat, principalment explotacions petites o molt petites. Però la tendència és a la baixa, tant en el cens com, i de forma molt preocupant, en el nombre de ramaders; i això adquireix una gran importància en aquesta població de cens tan reduït, almenys dins de la vall.



El cens és reduït, i els poc més de 2.000 caps de bestiar es distribueixen en petites explotacions d'unes 56 ovelles de mitjana.



Figura: Acantonada majoritàriament a la Val d'Aran, en els darrers anys podem trobar efectius d'aquesta raça en el veí Pallars Sobirà i algun punt més allunyat de la Plana de Lleida.



Foto: L'ovella Aranesa és un element integrat i indispensable del paisatge aranès. Autor: Jordi Jordana



Foto: A pesar del seu reduït cens, encara és possible veure ramats pasturant per les muntanyes de la vall, com aquest, als voltants del Pla de Beret. Autor: Pere-Miquel Parés

Aquestes dades són congruents de forma similar a la Xisqueta i a qualsevol altra raça domèstica dels Pirineus amb els percentatges de relleu generacional argüïts pels propis ramaders. El relleu garantit no supera el 15%, percentatge que es correspon amb tan sols 6 explotacions; el mateix nombre que l'any 2005 manifestava de forma clara la seva continuïtat.

A la vall continua practicant-se el pasturatge d'estiu a alta muntanya, cosa que fan pràcticament tots els ramats, i actualment en ramada única al Pla de Beret. Dels actuals 40 ramaders de l'estudi, el 75% (30) pertanyen a l'associació ACORA, percentatge molt superior al del 2005, on tan sols un 31,5% (17 de 54) pertanyien a l'associació.



A la raça Aranesea podem trobar fins a sis varietats diferents, segons el color de la llana, predominant de forma majoritària la varietat blanca.

Actualment, a l'ACORA consten un total de 37 associats, amb animals inscrits en el Llibre Genealògic, havent-hi enregistrats al Registre Fundacional de la raça un total de 2.291 reproductors: 2.188 ovelles i 103 marrans. Aquest augment de socis i cens és degut, fonamentalment, a l'entrada a l'associació de diferents ramats de fora la vall, concretament de la Vall de Cardós al Pallars Sobirà (Lladorre, Esterri, Ribera i Arrós) i la Plana de Lleida.

03 Descripció de la raça

Els individus que conformen aquesta població són molt rústecs, de format subhipermètric, proporcions longilínies i dimorfisme sexual ben definit. Tenen un cap fort, de perfil frontal subconvex i amb presència de banyes en ambdós sexes; generalment en arc o enroscades en espiral, i de secció triangular. La llana generalment és blanca i del tipus entreff, encara que també hi ha altres varietats de color. Els individus de la varietat blanca són majoritaris (87%), seguits dels negres (5%) i capiroi (5%). El 3% restant correspon a les varietats beret, mascarda i oelhinera. Les extremitats són llargues i robustes, amb amples garrons i travadors curts, unglots durs i bons aploms.

La raça té marcats trets carnissers i s'explota, generalment, de forma semiextensiva per a la

producció de xais, d'un pes viu final aproximat de 22 a 24 kg. Els marrans solen pesar de 80 a 100 kg i les femelles de 50 a 70 kg.

04 Situació actual: programa de conservació

La situació actual de la raça Aranesea, i a causa de la seva extrema i reduïda grandària censal, la podem considerar crítica. No obstant això, i com s'ha comentat abans, els efectius globals de la raça s'han mantingut més o menys estables en els darrers anys, encara que la disminució en el nombre d'explotacions hagi estat molt important (un 26%), almenys dins de la vall. Malgrat això, i per la seva gran atomització, en què la major part o la quasi totalitat de les explotacions tancades eren de grandària petita o molt petita, podem ser optimistes i afrontar el futur d'aquesta raça –almenys a mitjà termini– amb bones perspectives de manteniment. En aquestes esperançadores expectatives de futur hi ha contribuït sobre manera la creació, l'any 2004, d'ACORA, l'associació de la raça, i la publicació, l'any 2008, de la reglamentació del seu Llibre Genealògic. La instauració d'un Programa de Conservació, i en un futur de Millora, promogut i finançat pel DAR (Generalitat de Catalunya) en col·laboració amb la Facultat de

Veterinària de Barcelona i l'associació ACO-RA, amb l'aval i suport del Conselh Generau d'Aran, fan del futur d'aquesta raça una tasca assumible per a tots.

De forma similar a la Xisqueta, i des dels centres de recerca, se'ls ha ajudat caracteritzant-la, estudiant-la i pautant la uniformització de la raça; aprovant el seu prototip o estàndard racial i reglamentant-ne el Llibre Genealògic. La programació dels aparellaments més òptims –des del punt de vista genètic, mitjançant marcadors moleculars–, entre les explotacions dels diferents pobles i zones estivals de pastura, ha d'ajudar a continuar mantenint la màxima diversitat genètica amb el mínim increment de consanguinitat per generació. L'elecció, amb criteris genètics, de marrans representatius de la raça per a la conservació criogènica de dosis seminals, i el pla d'eradicació dels animals amb haplotips susceptibles a l'Scrapie (tremolor ovina), han d'ésser altres dues importants tasques del programa.

Actualment, la producció de xais de tipus “ternasco”, per al seu consum majoritari dins de la vall, és la principal activitat econòmica dels ramaders; quant a la raça. La millora de la qualitat d'aquest producte ha d'ésser objectiu prioritari i bàsic en la selecció i futur productiu de la raça.

Però no obstant, i pel fet de ser la Val d'Aran una vall eminentment turística, es podria conjuntar una sinergia d'objectius que beneficiés ambdues parts alhora. La preservació de les pastures de muntanya i el manteniment de l'ecosistema de la vall, per part dels ovins aranesos, són altres activitats d'interès que pot i ha d'aportar la raça. Les activitats de tipus lúdic i cultural, participatives per aquests ovins i pels seus gestors: els pastors i ramaders, en les activitats firals de la comarca (Fires de Tardor de Bossòst, Les, Salardú i Vielha, i Fira de Primavera de Les, on s'organitza el concurs morfològic anual de l'Aranesa), poden afavorir l'interès i l'economia d'aquest sector. Pràctiques folklòriques i culturals, que en temps passats es realitzaven en gran part dels Pirineus, encara mantenen la seva vigència a la Val d'Aran, com seria el cas de l'anomenada envalona, xolla de fantasia que realitzaven els pastors amb el seu bestiar (Foto 8). Per tant, les motivacions de tipus cultural, de patrimoni genètic i fins i tot històric, podrien ser l'argument fonamental que revitalitzés, no ja el retorn a censos d'èpoques passades, però sí l'interès per a la seva tinença i conservació actuals.



Foto: Mascle i femella de raça Aranesa, amb dimorfisme sexual ben definit, després de la xolla. Autor: Pere-Miquel Parés



Foto: Estretament emparentada amb la raça francesa Tarasconesa, la varietat blanca és la majoritària en la raça. Autor: Pere-Miquel Parés

05 Adreces d'interès

ACORA - Associació de Criadors d'Oví de Raça Aranesa. c/. La Mola, 8. 25598-Salardú, Lleida. Tel. 636 396 449 / 620 210 441. E-mail: oelha-aranesa@terra.es acora@feagas.es



06 Per saber-ne més

<http://www.rac.uab.cat/aranesa.htm>

PARÉS, P.M. (2008). Caracterització estructural i racial de la raça ovina Aranesa. Tesi Doctoral. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona. <http://www.tdx.cat/TDX-1013109-094324/>

PARÉS, P.M., SUCH X., JORDANA, J. (2009). "La Raza Ovina Aranesa". En: Guía de Campo de las Razas Autóctonas Españolas. pp: 256-258. Ed. Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino. Madrid.

PARÉS, P.M., FRANCESCH, A., JORDANA, J., y SUCH, X. (2005). Catalans de Pèl i Ploma -Races domèstiques autòctones de Catalunya-. pp: 282. Lynx Edicions. Bellaterra, Barcelona.

07 Autors



Dr. Jordi Jordana i Vidal
Departament de Ciència Animal i dels Aliments
Facultat de Veterinària
Universitat Autònoma de Barcelona
08193-Bellaterra, Barcelona
Jordi.Jordana@uab.cat

Pere-Miquel Parés Casanova
Departament de Producció Animal
(Ciència i Salut Animal),
Universitat de Lleida
Av. Alcalde Rovira Roure, 191, 25198-Lleida.

Ainhoa Ferrando Lebraud
Departament de Ciència Animal i dels Aliments.
Facultat de Veterinària
Universitat Autònoma de Barcelona,
08193-Bellaterra, Barcelona

Rosa Avellanet Torres
Associació de Criadors d'Oví de Raça Aranesa
(ACORA). c/. La Mola, 8. 25598-Salardú, Lleida.



Algunes antigues pràctiques, folklòriques i culturals, que antany es realitzaven per gran part dels Pirineus, encara es mantenen ben vives a la Val d'Aran, com ara la xolla envalonada.



Foto: La varietat negra d'ovella Aranesa encara representa un 5% aproximat dels seus efectius. Autor: Pere-Miquel Parés



Foto: Esplèndid marrà de raça Aranesa amb la característica xolla envalonada de la Val d'Aran. Autor: ACORA. Rosa Avellanet

CABRA BLANCA DE RASQUERA

01 Origen

L'origen i la història d'aquesta agrupació racial són confusos, ja que no existeix document escrit que reveli i avaluï la presència d'aquests animals en aquests paratges de les Terres de l'Ebre amb anterioritat a la primera meitat del s. XX. Únicament a les Ordenacions Municipals de la Vila de Rasquera (Ribera d'Ebre) de l'any 1573 es fa referència a la població cabruna d'aquests indrets, sense especificar cap apunt morfològic. No obstant això, la tradició oral dels seus habitants confirma la presència d'aquests animals, clapats de negre sobre fons blanc o totalment blanc-cremosos, des de principis de segle XX. Per la seva morfologia i semblança amb les cabres Blanques Celtibèriques de Castelló, Guadalajara i Albacete, la inclouríem en el grup dels descendents del tronc de la Capra prisca. Encara que també podria ser plausible pensar que va existir una certa influència de l'antiga cabra Catalana, de pelatge blanc o clapat de negre, documentada ja al s. XIV i extingida a mitjans del s. XX.

La dècada dels 50 representà la seva època de màxima esplendor, ja que el cens sobrepassava els 30.000 exemplars en les comarques tarragonines on s'ubica. Diversos factors, principalment de tipus social, econòmics i de política forestal d'una determinada època, han estat els màxims responsables de la tendència regressiva d'aquesta població, i de l'espècie en general, sobretot en les darreres dècades. Actualment, el seu nombre no sobrepassa els 6.000 exemplars, encara que en aquestes comarques de les Terres de l'Ebre la Cabra Blanca –tal com és coneguda per aquests indrets– continua representant més del 30% del seu cens cabrum.

Al no estar encara reconeguda oficialment com a raça, considerem la població com una Agrupació Racial, havent-ne iniciat a partir de l'any 2004 –a través d'un conveni de col·laboració entre el DAR (Generalitat de Catalunya) i la Universitat Autònoma

de Barcelona–, els estudis corresponents per a la seva caracterització morfològica, productiva i genètica, envers el seu possible reconeixement oficial. Aquest any 2010 s'ha conformat l'"Associació de Ramaders de Cabra Blanca de Rasquera", que vetllarà, a partir d'ara, per la conservació, el foment i la millora d'aquest últim reducte de patrimoni genètic cabrum de Catalunya.

02 Distribució geogràfica i censos

Tant en els seus orígens com en la seva expansió, aquesta raça ha ocupat sempre les cinc comarques més meridionals de Catalunya, conegudes genèricament com a Terres de l'Ebre, en concret: Ribera d'Ebre, Baix Camp, Terra Alta, Baix Ebre i Montsià, havent desaparegut, fa uns anys, d'aquesta última i amb una distribució molt desigual en les quatre restants. La tendència regressiva de la raça l'estava desplaçant –de forma accelerada en els darrers anys– cap a les zones més muntanyoses d'aquestes comarques, principalment les Serralades de Cardó i Tivissa (Ribera d'Ebre) amb el 40% del cens, i la Serralada Prelitoral del Baix Camp, també amb un 40%, possiblement els seus llocs d'ori-

gen ancestral. L'any 2004 únicament restaven 12 explotacions de Cabra Blanca, amb un total de 4.864 animals (5% mascles). Destacaven els municipis de Tivissa i Rasquera amb 3 ramats cadascun, a la comarca de la Ribera d'Ebre; i amb 2 explotacions el municipi de Vandellòs, a la comarca del Baix Camp.

Durant els anys posteriors algunes explotacions van anar tancant. La causa principal fou l'edat elevada dels seus propietaris i l'absència de relleu generacional (com en altres races i indrets, aquest no supera de llarg el 20%). No obstant això, i tal vegada a causa del coneixement i la difusió mediàtica que s'ha fet de la raça durant tot aquest temps, el cens no ha disminuït (fins i tot s'ha incrementat lleugerament), havent comprat els ramats (o part d'ells) altres criadors de zones tan allunyades de les d'origen, com l'Alt Urgell o el Vallès Oriental. Actualment, el cens de reproductors el xifrem en 5.894 individus, distribuïts en 31 explotacions, havent-hi efectius de la raça, per ordre d'importància, en les comarques següents: Ribera d'Ebre, Baix Camp, Baix Ebre, Terra Alta, Vallès Oriental, Alt Urgell, Priorat, Osona, Bages, Montsià, Berguedà, i Garrotxa.

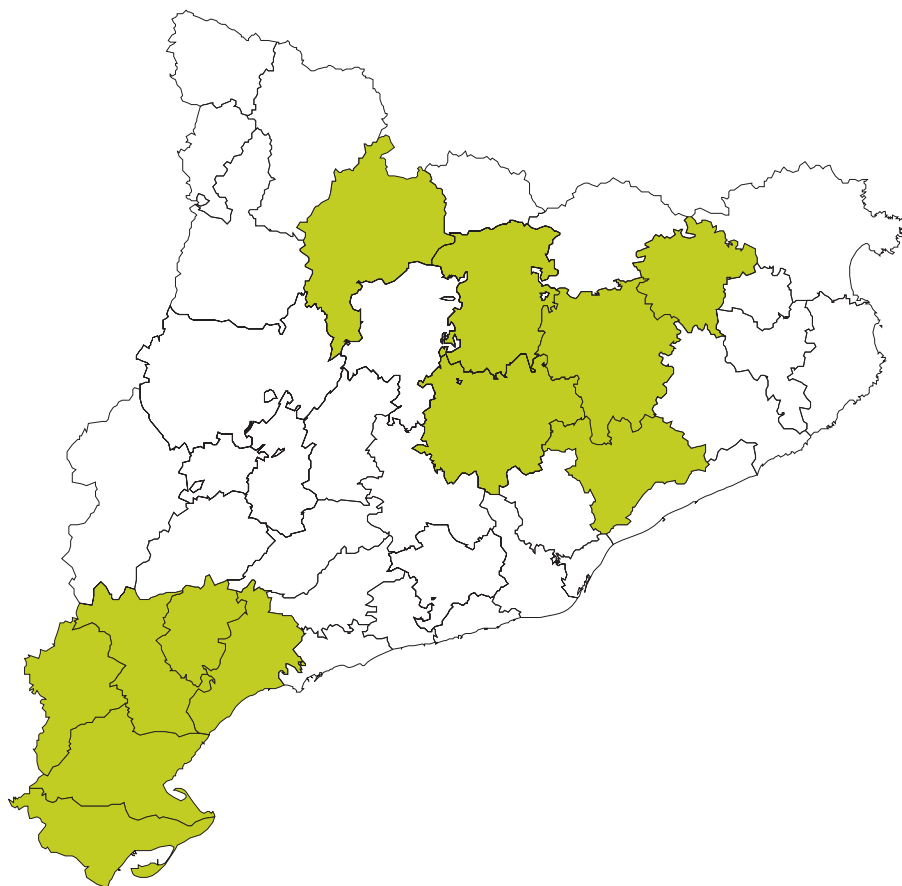


Figura: Originària de les Terres de l'Ebre, en els darrers anys la Cabra Blanca de Rasquera s'està expandint per altres comarques interiors de Catalunya.



La Cabra Blanca de Rasquera és l'últim reducte de patrimoni genètic cabrum autòcton de Catalunya.



Foto: Ramat de cabres blanques (CBR) a la Muntanya de Llens (Rasquera), cap al 1938. Autor: Arxiu Municipal de Rasquera. Santiago Álvarez.

03 Descripció de la raça

D'origen filogenètic incert, provindria de l'ancestre prehistòric *Capra prisca* amb influència de *Capra aegagrus*, especialment de la forma pirinenca. Els individus són de proporcions mitjaneres amb tendències sublongilínies, de format eumètric i amb perfil frontonasal recte a subconvex.

El pelatge predominant és el clapat de negre sobre fons blanc (70% dels individus), seguida



Foto: Magnífic i elegant exemplar de Cabra Blanca de Rasquera. Autors: Jordi Jordana i Sergi Carné



Les Terres de l'Ebre és la zona d'origen aquesta raça que, en els darrers anys, s'ha anat expandint per altres comarques interiors de Catalunya.

de la totalment blanca (15%). De forma minoritària també es donen, i són acceptades, la policromada en crema (6%) i la policromada tricolor en negre i crema (7%), ambdues sobre fons blanc. Esporàdicament (<2%), i amb tendència regressiva, poden aparèixer clapats en castany, amb enfosquiment de les regions distals, d'un marcat fons "pirinenc". Els animals tenen orelles grans, caigudes i dirigides cap endavant; i amb presència de banyam en els dos sexes. Respecte a les banyes existeix una gran varietat en la forma, destacant les de tirabuixó (*prisca*), en sabre (*aegagrus*) i cargolada (espiral oberta amb una o dues voltes, i disposada lateralment a l'alçada de les orelles). En les femelles predomina la de tirabuixó (45%) en els mascles la del tipus cargolada (60%).

Els boccs solen pesar de 65 a 70 kg (amb una alçada mitjana a la creu de 77 cm) i les femelles de 55 a 60 kg (amb una alçada mitjana a la creu de 72 cm). L'orientació productiva està dirigida a la producció de cabrits de llet, amb un pes viu de 7 a 10 kg, uns 113 g de guany mitjà diari, de mitjana, i un 55% de rendiment a la canal. Les femelles presenten una bona aptitud maternal per a l'adopció de cabrits. Els animals s'exploten en règim extensiu la



Majoritàriament de pelatge clapat de negre sobre fons blanc, presenta una gran varietat de cornamentes, destacant en les femelles les de tirabuixó i en els mascles les cargolades.



Foto: Encara que el pelatge predominant és el clapat de negre, la totalment blanca continua mantenint un elevat percentatge en la raça. Autors: Jordi Jordana i Sergi Carné

major part de l'any, amb l'aprofitament de les pastures forestals de serra.

04 Situació actual: programa de conservació

Encara que el cens actual de la raça no difereix pas massa del que hi havia no fa gaires anys

(al voltant dels 5.000 exemplars), la situació i perspectives envers el seu futur els podem considerar diametralment diferents. Fa pocs anys, l'hauríem considerat –gairebé sense por a equivocar-nos– en estat crític d'imminent perill d'extinció, i sense visos de solució. L'escassa dotzena d'explotacions que hi havia, l'elevada edat dels pastors i el baixíssim relleu garantit,

així ens ho feien pensar. Però vet aquí que, en poc temps, el nombre d'explotacions quasi s'ha triplicat –no així els efectius–. Això ens està indicant que altra gent, fins i tot de comarques molt allunyades de les d'origen, s'interessen per la raça; i això és bo. Aquests representen actualment un 30% dels criadors amb, encara, un poc menys del 15% dels efectius. Però, pel que sembla, la tendència és creixent. La demanda d'exemplars de Cabra Blanca en diferents indrets va en augment. Tal vegada perquè sigui la d'aquí, tal vegada perquè desbrossa de forma molt satisfactòria el sotabosc, tal vegada perquè dóna un cabrit d'excel·lent qualitat, tal vegada..., el cas és que va en augment.

El suport i ajut mostrats cap a la raça per part del DAR de la Generalitat de Catalunya, al promoure i finançar els estudis corresponents en aquesta població, a través de la Facultat de Veterinària de Barcelona, han estat decisius. No està massa bé el dir-ho –ja que en som part implicada–, però en aquests anys se l'ha caracteritzat, entroncat filogenèticament i s'ha pautat la seva uniformització; estant a hores d'ara en disponibilitat de poder presentar una proposta ferma d'estàndard racial, de cara a reglamentar el seu futur Llibre Genealògic. Els estudis genètics portats a terme han permès donar les recomanacions més adients per



Foto: La Cabra Blanca de Rasquera presenta una gran varietat en la forma del banyam, predominant, però, les de tirabuixó i cargolades. Autors: Jordi Jordana i Sergi Carné



La Cabra Blanca de Rasquera, a més de ser una eficaç desbrossadora del sotabosc, produeix un cabrit de llet d'excel·lent qualitat.

a una òptima programació dels aparellaments, tant a nivell d'explotació, de poble, així com per zones de pastura; amb l'objectiu de minimitzar la consanguinitat i mantenir la màxima diversitat genètica. L'elecció, amb criteris genètics, de bocs representatius de la raça per a la conservació criogènica de dosis seminals, és una de les activitats prioritàries que s'han engegat aquest any.

Però el més important de tot és que s'ha aconseguit, o s'està a un pas d'aconseguir-ho –manquen tan sols uns darrers serrells legals–, la creació, per aquest any 2010, de l'associació de ramaders de la raça, tasca feixuga i meritòria en la qual hi han tingut molt a veure l'Oficina Comarcal del DAR de la Ribera d'Ebre i l'Ajuntament de la vila de Rasquera. Aquest, veritablement, ha estat el pas més important de la raça vers la seva recuperació.



Foto: Ramat de Cabra Blanca de Rasquera amb una gran varietat policroma. Autora: Montserrat Vicilla

A partir d'aquí, tot és possible. I de forma similar a altres poblacions autòctones catalanes –ovelles, principalment–, la millora de la qualitat del principal producte generat per aquesta raça, el cabrit de llet, ha d'ésser objectiu prioritari i bàsic en la selecció i futur productiu de la raça. No obstant això, l'assoliment d'una oferta homogènia i eficaç comercialització, així com l'obtenció d'una

Denominació d'Origen i/o Marca de Qualitat que comportés un valor econòmic afegit al cabrit, hauria d'ésser també objectiu prioritari, i, així doncs, la pròpia qualitat del producte podria emparar la pròpia preservació de la raça. No ens hem d'oblidar, ni molt menys, d'un altre producte d'interès, d'elaboració artesana, antiga i molt tradicional en aquestes comarques, i que ha tornat a ressorgir en els darrers anys potenciant la gastronomia turística



Foto: Els ramats de cabres realitzen una gran tasca en el manteniment del paisatge i la prevenció d'incendis forestals. Autora: Montserrat Vidilla

de qualitat: l'anomenat "Crestó de Cabra Blanca". Es tracta d'un plat escabechat, de cabrit castrat i engreixat de forma natural a la muntanya durant un parell d'anys, i molt preuat on el saben degustar.

I ja per últim –i no volem deixar d'esmentar-ho aquí– comentar que, tot i ser una raça d'aptitud eminentment càrnia, les anàlisis genètiques realitzades amb les proteïnes de la llet –concretament la α S₁-caseïna–, indicaren unes bones aptituds i qualitats tecnològiques de la mateixa per a la producció de formatges (brossat i formatge fresc, per exemple). Aquesta bona potencialitat lletera, mostrada per la raça, també fou contrastada a nivell morfològic amb l'anàlisi de diversos índexs zoomètrics.

05 Adreces d'interès

Associació de Ramaders de Cabra Blanca de Rasquera. Ajuntament de Rasquera. c/. Tortosa, 6. 43513-Rasquera, Tarragona. Tel.: 672290305.

E-mail: aj.rasquera@altanet.org

06 Per saber-ne més

<http://www.rac.uab.cat/blanca.htm>

http://www.tarragona-goig.org/tarraco_003b.htm

CARNÉ, S. (2005). La Cabra Blanca de Rasquera: caracterització estructural de les explotacions i estudi morfològic de la raça. Tesina d'Investigació. Universitat Autònoma de Barcelona, Barcelona.



Foto: Un cabrit de qualitat, amb un pes viu de 7 a 10 kg, és la principal orientació productiva d'aquesta raça. Autors: Jordi Jordana i Sergi Camé



Foto: Cap de Cabra Blanca. La pera o masclet (floc de pèls que creixen al mentó) és sempre present i ben desenvolupada en els bocs, i més discreta o absent en les femelles. Autors: Jordi Jordana i Sergi Camé

CARNÉ, S., ROIG, N., JORDANA J. (2007). "La Cabra Blanca de Rasquera: Caracterización estructural de las explotaciones". Archivos de Zootecnia, 56: 43-54.

CARNÉ, S., ROIG, N., JORDANA, J. (2007). "La Cabra Blanca de Rasquera: Caracterización morfométrica y faneróptica". Archivos de Zootecnia, 56: 319-330.

JORDANA, J., PARÉS P.M., SUCH X. (2009). "La Raza Caprina Blanca de Rasquera". En: Guía de Campo de las Razas Autóctonas Españolas. pp: 188-190. Ed. Ministerio de Medio Ambiente y Medio Rural y Marino. Madrid.

PARÉS, P.M., FRANCESCH, A., JORDANA, J., SUCH, X. (2005). Catalans de Pèl i Ploma -Races domèstiques autòctones de Catalunya-. pp: 282. Lynx Edicions. Bellaterra, Barcelona.

VIDILLA, M. (2008). Caracterització del creixement dels cabrits de cabra Blanca de Rasquera. Treball Pràctic Tutorat. ETSEA, Universitat de Lleida, Lleida.

07 Autor



Dr. Jordi Jordana i Vidal
Departament de Ciència Animal i dels Aliments
Facultat de Veterinària
Universitat Autònoma de Barcelona
08193-Bellaterra, Barcelona
Jordi.Jordana@uab.cat

Montserrat Vidilla Gil
Associació de Ramaders de Cabra Blanca de Rasquera. Ajuntament de Rasquera. c/. Tortosa, 6. 43513-Rasquera, Tarragona.

Ainhoa Ferrando Lebraud
Departament de Ciència Animal i dels Aliments,
Facultat de Veterinària,
Universitat Autònoma de Barcelona,
08193-Bellaterra, Barcelona.



L'ENTREVISTA

Albert de Moner Santilari.

President de la Federació de la Raça Bruna dels Pirineus
Berga (Berguedà)

“HEM ACONSEGUIT IMPLANTAR I CONSOLIDAR LA VACA BRUNA, ARA TOCA TREBALLAR PER A LA SEVA EXPANSIÓ I MILLORA GENÈTICA.”



Albert de Moner és ramader des de 1989 i president de la Federació Catalana de la Raça Bruna dels Pirineus (FEBRUPI) des de 2004. La Federació va néixer l'octubre de 1990 amb els objectius de fomentar i millorar la raça, i promoure la formació i el contacte entre les associacions especialitzades en aquest bestiar.

Senyor Moner, quina valoració fa d'aquests vint anys de trajectòria de FEBRUPI?

El reconeixement de la raça bruna del Pirineu l'any 1990 va suposar un punt d'inflexió en la trajectòria de la raça arreu del país. Significava la constatació oficial d'un patrimoni existent des de feia molts anys però mancat de l'oficialitat que requeria. Aquest pas va fer més fàcil l'organització interna i també la creixent implicació dels ramaders en un projecte de raça comú.

Com qualsevol altra organització, durant aquests vint anys, FEBRUPI ha sofert alts i baixos en el seu funcionament, moltes vegades derivats de la dificultat que comporta gestionar un estament que s'estén geogràficament per tot el Pirineu català i que, en principi, no comptava amb cap infraestructura material ni personal. Al començament va ser molt important el paper que van jugar les associacions comarcals, donada la proximitat que tenien amb els ramaders. Els darrers set anys FEBRUPI s'ha consolidat com a referent al territori. Això ha estat possible, en gran mesura, gràcies a la seva professionalització, una qualitat que al mateix temps ha implicat molta més activitat, iniciativa i operativitat al sector.

Però, l'èxit en majúscules ha estat eliminar qualsevol dubte sobre la raça i la seva productivitat, i constatar el seu excel·lent nivell, tot i que encara té un gran marge de millora. Aquest autoreco-

neixement per part dels ramaders implica directament una correcta implantació de la raça al territori i frena la incidència d'altres races.

Si fins ara hem aconseguit implantar i consolidar la vaca bruna, ara toca treballar per a la seva expansió i la seva millora genètica. La raça i el mercat ens donen aquesta possibilitat i, sense cap mena de dubte, el futur passa per aquí.

“L'èxit en majúscules ha estat eliminar qualsevol dubte sobre la raça i la seva productivitat, i constatar el seu excel·lent nivell, tot i que encara té un gran marge de millora”.

Quants exemplars de vaca bruna hi ha actualment?

La població de brunes actual es mou al voltant de les trenta mil mares, tot i així moltes d'aquestes es creuen amb toros d'altres races.

Quina importància té el Llibre genealògic de la raça bruna dels Pirineus?

La seva importància ha estat cabdal en el progrés de la raça; tot i així, el més important per a nosaltres és el programa de control de rendiments i millora genètica, una peça clau per al futur de la bruna.

L'any 2003 es va inaugurar el Centre de testat i selecció de la raça bruna, a Gavet de la Conca. Com valora el rendiment que ha obtingut aquest centre i quin ha de ser el seu futur?

Avui, el Centre de testat ja és un referent per als ramaders a l'hora de cercar un pare per al seu ramat, gràcies al fet que ofereix una gran informació tècnica i funcional de cada vedell. Ara bé, en un context d'expansió de la raça, és evident que cal créixer en volum i en prestacions. Si tenim el suport financer, la direcció tècnica que fins ara proporciona el Departament de Genètica de la Facultat de Veterinària de la UAB ens ha de portar a un centre amb similitud de condicions

als millors centres de races franceses, molt més consolidades.

Creu que el públic valora els productes que provenen de races autòctones?

Senzillament, no crec que ho pugui valorar, ja que en la majoria dels casos no existeix una identificació específica que constati que aquell producte prové d'aquella raça autòctona. La carn de raça bruna entra al mercat amb diferents etiquetes, com IGP Vedella dels Pirineus Catalans, Vedella del Berguedà, Brunec o d'altres marques de comercialització ecològica.

Quins són els principals problemes de comercialització de la carn de races autòctones?

Probablement, l'estacionalitat del producte, a causa que els cicles productius vénen pautats en funció de les èpoques de l'any en què per proximitat interessa més o menys l'agrupació de parts. Cal tenir present, però, que la principal aposta de FEBRUPI, passa per la comercialització de la diferenciació genètica. Això queda palès en el valor afegit que suposa per a moltes explotacions la venda de futures mares, producte d'una bona planificació genètica. Actualment, aquest és el nostre primer repte comercial.

“Avui la raça bruna és l'únic sector ramader de tot el Pirineu en què els titulars de les explotacions encara ho són majoritàriament a títol principal”.

Què demanaria a les administracions públiques per aconseguir que les races autòctones puguin continuar sent viables?

En tindrem prou si un dia es creuen tot el que he dit en aquesta entrevista. Si algun dia s'ho creuen, ho valoren i ho constaten, automàticament tindrem el reconeixement social i financer que crec que es mereix l'única raça autòctona bovina productiva de Catalunya.